

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ТЮРКСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра з тюркської філології

**на тему: “Лексичні та граматичні особливості турецькомовного
військового тексту”**

*Допущено до захисту
“ ___ ” _____ року*

студентки групи МПтур 53-20
факультету *сходознавства*
освітньо-професійної програми
*Галузевий переклад: турецька мова,
англійська мова*
за спеціальністю *035 Філологія*
за спеціалізацією *035.068 Східні мови
та літератури (переклад включно),
перша – турецька*

Криворучко Ірини Ігорівни

*Завідувач кафедри
тюркської філології*

Науковий керівник:
к.філол.н., доц. Пілик В.В.
(науковий ступінь, вчене звання, ПІБ)

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ	8
1.1 Дефініція військового тексту	8
1.1.2 Стилїстика військового тексту	10
1.2 Класифікація військових текстів.....	16
1.3 Жанри військових текстів	20
Висновки до Розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ.....	30
2.1 Військова лексика	30
2.2 Військова термінологія	33
2.2.1 Військова термінологія турецького походження	36
2.2.2 Запозичена турецька військова термінологія	40
2.3 Аббревіатури та скорочення.....	45
2.4 Турецький військовий жаргон.....	50
Висновки до Розділу 2.....	55
РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ	57
3.1 Синтаксична структура турецького військового тексту	57
3.2 Використання афіксу <i>-dir</i>	61
3.3 Модальність повинності	64
3.4 Підметові звороти	67
3.5 Дієприслівники способу дії	69

Висновки до Розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
ÖZET.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Військова тематика є однією з найбільш затребуваних в світі, адже війни існують стільки ж скільки існує саме людство. Оскільки під час воєнних дій так чи інакше, сторони мусять комунікувати між собою, вони мають розуміти з ким і проти чого воюють. Обізнаність в ієрархії військових звань, назв родів, видів військ неабияк впливає на розуміння свого супротивника, а отже і побудови правильної військової тактики. Зрештою, це вплинуло на те, що була сформована військова лексика, а з нею з'явилися поняття військової термінології, військового тексту та військового перекладу.

Кожна сторона конфлікту має свої види військ. На сучасному етапі види військ зазвичай є більш універсальними і типовими для більшості країн: сухопутні війська, авіація, та військово-морські сили. Проте роди військ можуть значно різнитися, зокрема в різні історичні періоди безліч держав мали свої неповторні війська, як то бойових слонів чи лицарів, що були не властиві для інших. Тому їх мали позначати власними назвами, які поступово, отримували і свій переклад. Цей процес продовжується і сьогодні. Взагалі, потрібно зазначити, що лінгвістичне забезпечення є надважливим елементом нормального функціонування війська. Як зазначає В.Балабін (2018), на прикладі Збройних сил України – “лінгвістичне забезпечення військ – це комплекс спеціальних заходів, завдань, процедур і процесів прикладного й фундаментального характеру у військово-політичній, військово-технічній та військово-спеціальних сферах діяльності Збройних сил України”. З розвитком технологій, у військових текстах з'являються нові поняття, терміни та їхні скорочення чи аббревіатури. Від правильного розуміння військової термінології та тексту в цілому залежить дуже багато, адже військові тексти можуть нести життєво важливу інформацію, від якої можуть залежати долі і життя людей. Неправильний переклад в наказі чи то плані проведення військової операції може нести за собою непоправні втрати.

Армія завжди займала важливе місце в житті та історії Турецької Республіки. В переломні для країни моменти, саме армія брала на себе

обов'язки керуючої сили. Також, зважаючи на політичну ситуацію в Україні, та торгово-економічні зв'язки з Турецькою Республікою у військовій сфері, вивчення турецького військового тексту є вкрай актуальним сьогодні.

Дослідженням військового тексту займалися вітчизняні вчені В.В. Балабін, О.М. Нікіфорова, О. В. Юндіна, зарубіжні Р.К.Міньяр-Белоручев, Л.Л. Нелюбін, Г.М. Стрелковський, М. Роджерс та турецькі С. Індже, Ф. Туран, З.Ток, Х. Йилдиз, С. Екер.

Актуальність теми дослідження. Турецький військовий текст є малодослідженим у науковій площині, в українському науковому дискурсі відсутні розвідки, дотичні до теми нашого дослідження, що актуалізує необхідність дослідження теми, зважаючи на міжнародний контекст, соціально-політичну ситуацію та тенденцію глобалізації. Тому необхідним є вивчення лексичних та граматичних аспектів турецьких військових текстів. Для правильного перекладу потрібно знати особливості походження та вживання військової термінології, а також розуміти використання граматичних конструкцій. Специфіка вивчення полягає в тому, що військові тексти є спеціальними, і переважно призначені для окресленого кола людей – спеціалістів військової галузі та військовослужбовців.

Метою дослідження є визначення лексичних та граматичних особливостей турецькомовних військових текстів.

Досягнення мети передбачає виконання наступних **завдань**:

1. Визначити теоретико-методологічні засади вивчення військових текстів;
2. Розглянути наявні класифікації військових текстів;
3. Виявити та проаналізувати основні лексичні елементи турецьких військових текстів та їх особливості;
4. Охарактеризувати та дослідити граматичні особливості.

Об'єктом дослідження виступають турецькомовні військові тексти.

Предметом дослідження є лексичні та граматичні особливості турецьких військових текстів.

Матеріалом дослідження стали Статут Збройних сил Турецької Республіки, Регламент для визначення стану здоров'я особового складу Збройних сил Туреччини, Головного командування жандармерії та Командування берегової охорони, тексти з офіційних сайтів Міністерства оборони Туреччини, Командування Сухопутних Сил, Командування Військово-Морських, Командування Повітряних сил, наукові військові журнали, військово-публіцистичні статті.

Методи дослідження. Використано *метод аналізу* для обґрунтування проаналізованого матеріалу та членування понять на складові частини; *описовий метод*, завдяки якому ми визначили специфіку військових текстів; *метод суцільної вибірки*, що використовувався під час пошуку фактичного матеріалу та прикладів з турецькомовних військових текстів; *методи теоретичного аналізу і синтезу*, використаний для систематизації й узагальнення зібраного матеріалу, *метод кількісного аналізу*, за допомогою якого було встановлено частотність вживання запозиченої військової лексики відповідно до тематичних груп; *лексико-граматичний аналіз*, за допомогою якого виявлено основні лексичні й граматичні особливості, що притаманні турецьким військовим текстам.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українській тюркології досліджено поняття “турецький військовий текст”. Визначено його теоретичні засади та структуру. Вперше здійснено лексико-граматичний аналіз лексичних одиниць турецьких військових текстів.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання результатів в практичних курсах турецького військового перекладу. Результати роботи також можуть бути використаними на практичних заняттях із лексикології, граматики та стилістики турецької мови, для учнів, студентів, учителів, викладачів ВНЗ.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження викладені у роботі були представлені на міжнародній студентській науково-практичній конференції, “Ad orbem per linguas. До світу через мови”. Матеріали

Міжнародної студентської науково-практичної відео конференції “Світ цінностей і цінності у світі”, 13–14 травня 2021 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2021. 718 с., на ст. 106-108, Криворучко І.І.

Структура роботи.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, резюме, списку використаної літератури, додатків.

Перший розділ присвячений аналізу теоретичних засад дослідження військового тексту, визначено суть цього поняття, проаналізовано наявні класифікації та визначено жанри військових текстів.

У другому розділі досліджено лексичні особливості турецьких військових текстів. Визначено поняття військової лексики, виділено запозичену термінологію та термінологію турецького походження, класифіковано військові аббревіатури та скорочення, досліджено військовий жаргон.

У третьому розділі ми дослідили граматичні особливості, проаналізовано синтаксичну структуру турецького військового тексту, практично визначено найбільш вживані граматичні конструкції. У висновках сформульовано основні результати дослідження.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ

1.1 Дефініція військового тексту

Війни постійно супроводжували еволюцію людського суспільства, тому армія є невід'ємним елементом, що забезпечує нормальне функціонування будь-якої держави. Відповідно військові сили кожної держави мають власні особливості, структуру, що виражаються у військовій мові, в письмових та усних текстах. В сучасних реаліях, військова тематика залишається актуальною, і вивчення властивостей військового тексту є необхідним для здійснення військового перекладу.

Насамперед розглянемо значення слова “військовий”. У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (Бусел, 2005) надається наступне визначення прикметника “військовий” – той, що “стосується війська, прийнятий, установлений у війську, в армії” (с.187). Тобто охоплюються всі поняття, що пов'язані з військом, збройними силами держави, їхньої організацією, тощо.

Поняття “текст” визначається як писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загально композиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю (Русанівський, 2004). Сучасні науковці характеризують текст у різних аспектах: як засіб зберігання і передачі інформації, основну одиницю комунікації, форму існування культури, продукт певної історичної епохи та індивідуальну мовленнєву форму відображення дійсності (Гальперін 1981, Мачай, 2011).

У літературі військового спрямування можна зустріти численні споріднені терміни на позначення одного поняття: “військові тексти”, “військові матеріали”, “тексти військової тематики”, “тексти військового

спрямування”, “тексти військового дискурсу”, “тексти військового характеру” тощо. При цьому визначення використовуваного терміну, у працях зазвичай не наводиться (Балабін, 2018).

Виключення становить робота О.В. Юндіної (2012), яка визначила, що “тексти військової тематики – це будь-які тексти, в яких описується військова дійсність у такому чи іншому її вираженні та різновидах” (с. 58). На її думку це поняття є ширшим, за “військові тексти”. Військова тематика проявляється в комплексі низки військових тем, а також питань, що напряду або опосередковано пов'язані з військовою галуззю. Лінгвістичний зміст таких текстів проявляється як в експліцитному, так і імпліцитному характері лексичного наповнення. Авторка погоджується з думкою, що в більшості випадків, дослідники не розмежовують поняття “військові тексти” та “військові матеріали”, та вважають їх синонімічними (Нелюбин, 1981а, Янчук, 2013). Їх відносять до офіційно-ділового та наукового стилів, які стають об'єктами військового перекладу.

То ж потрібно зауважити, що в даній роботі, ми теж схилиємося до синонімічного використання понять “військовий текст” та “військовий матеріал”. Проте в роботі розглядаються саме нормативний термін “військовий текст”, схилиючись до визначення В.В. Балабіна (2018) – писемний або усний цілісно-смісловий масив знакових одиниць, об'єднаних логіко-синтаксичними зв'язками, комунікативною функцією, тематичною настановою, композиційною макроструктурою та стильовою домінантою навколо семантичних полів “військовий”, “воєнний”, “бойовий”.

Що ж до самого поняття військового тексту, то його відносять до типу текстів фахової мови чи субмови. В свою чергу, тексти будь-якої субмови складаються з певною комунікативною метою, яка “знаходиться в певному соціокультурному контексті, часто тісно пов'язаному з певною спільнотою професійних дискурсів” (Rogers, 2015, с.28). Ці комунікативні цілі міцно пов'язані з функціями, які виконує текст, а функції визначають форму текстів. Ці форми відомі як жанри. Відповідно до мовленнєвої ситуації, військові тексти

існують у писемній та усній формах. Проте більшість військових текстів все ж закріплено в письмовому форматі.

Військові тексти складаються відповідно до досить жорстких жанрових вимог, і вони розраховані на певну аудиторію або професійну спільноту, обмежену лише військовими професіоналами. Ці тексти характеризуються чіткістю і точністю, вони позбавлені будь-якої виразності. Єдина, точна інтерпретація військового тексту має життєво важливе значення, тому військові тексти зазвичай будуються на основі принципу однозначності, аби уникнути двозначності та можливості для різних інтерпретацій. Військові тексти пишуться професіоналами для професіоналів, які мають достатній рівень тематичної компетентності для тлумачення цих текстів відповідно до намірів відправника повідомлення. Водночас тексти, що стосуються з військової діяльності, націлені на ширшу аудиторію з різним рівнем попередніх знань, тому вони часто надають додаткову інформацію для полегшення обробки закодованих даних. Ці тексти, опубліковані у засобах масової інформації, іноді створюються непрофесіоналами, які лише поверхнево знайомі з тематикою і не мають досвіду роботи з військовою лексикою (Koçote & Smirnova 2016).

Таким чином, з'ясувавши суть поняття “військовий текст”, ми виявили, що це вид текстів, який належить до фахової мови, складається відповідно до жорстких жанрових вимог, та розрахований на професійну цільову аудиторію. Основними рисами військових текстів є чіткість, лаконічність, відсутність будь-якої емоційності та образності мови, однозначний виклад матеріалу.

1.1.2 Стилїстика військового тексту

За В.В. Балабіним (2008), військовий текст, знаходиться на межі двох функціональних стилів мови – офіційно-ділового та науково-технічного, оскільки включає в себе військову лексику, що є особливим видом спеціальної лексики, яка в силу специфічної комунікативно-функціональної спрямованості

знаходиться на стику цих функціональних стилів. Відповідно, наявність військової лексики слугує першим і досить надійним критерієм, який дозволяє віднести те чи інше повідомлення до професійного мовлення військовослужбовців, тобто кваліфікувати його як військовий текст.

Розглянемо характеристики цих двох функціональних стилів мови, аби дослідити їхній зв'язок з військовими текстами. Офіційно-діловий стиль, має певну комунікативну мету і певний набір лінгвістичних прийомів. Як визначає Гальперін (Гальперин, 1958), основна мета ділового мовлення - визначення умов, які забезпечать адекватну співпрацю двох сторін, тобто досягнення угоди між двома зацікавленими сторонами. Це можна простежити наприклад в таких документах військового характеру як міждержавні ноти, чи визначення прав і обов'язків військовослужбовця, які записані в військовому статуті армії.

М.П.Брандес, В.І.Провоторов (2001), зазначають, що офіційно-діловий стиль є макросередовищем функціонування декількох мовних жанрів. Серед цих жанрів вони окремо виділяють військові статuti, накази, розпорядження, донесення і таке інше в сфері військового життя. Мовні жанри конкретизують провідну прагматичну функцію офіційно-ділового стилю – імперативну – в таких видах як директивна і директивно-нормативна.

Особливість офіційно-ділового стилю відображена в його стильових характеристиках, є типовою для військових документів – наказовий характер мови, точність, відсутність двоїстого тлумачення, логічність, об'єктивність, ясність, офіційність, конкретність, чіткість, строгість, висока стандартизація значної частини висловів, сувора регламентація побудови тексту (Кузнецова, 2012). В текстах документів цього стилю немає метафор, метонімії або інших прийомів для створення образності мови.

Схожі риси, що притаманні науково-технічному стилю, також відображаються у військових текстах, а саме: логічна послідовність, експліцитність, точність, повнота, неемоційність, узагальненість, описовість. Також наукова термінологія, та загалом слова використовуються, в основному, в їх первинному словниковому значенні, часто вживаються власні імена, а

вживання вигуків, розмовної лексики, експресивної фразеології, і художніх прийомів, таких як гіпербола, метафора, порівняння тощо є досить обмеженими (Соболь, 2009).

Детальніше стилістику військових матеріалів досліджував Л.Л. Нелюбін (Нелюбин, 2003), який зазначає, що стиль військових матеріалів є неоднорідним. Загалом у військових матеріалів є дві основні тенденції викладу матеріалу: “сухою офіційно-канцелярською мовою із використанням громіздких, часто архаїчних зворотів і конструкцій, або простою, розмовною, часом фамільярною мовою” (с. 213). Остання тенденція в основному простежується у військових і військово-технічних матеріалах, що призначені для рядового та унтер-офіцерського складу, в якого низький рівень загальної та технічної підготовки. Тому, аби зробити сухі офіційні статутні матеріали і важкі технічні настанови більш зрозумілими для основної маси військовослужбовців, багато військових матеріалів рясніють різноманітними схемами, ілюстраціями, діаграмами і таблицями, що допомагають довести до читача зміст питання.

Отже, військові тексти складаються відповідно до конкретних жанрових умов, і розраховані на певну аудиторію або професійну спільноту, обмежену лише військовими професіоналами. Ці тексти характеризуються чіткістю і точністю, вони також навмисно позбавлені будь-якої виразності. Проаналізувавши характерні особливості офіційно-ділового та науково-технічного функціональних стилів мови, ми можемо зазначити, що військових текст має риси обох та лежить на межі цих стилів.

1.1 Становлення і стан дослідження військового тексту

Військовий текст та його особливості, зазвичай досліджуються в контексті праць, присвячених військовому перекладу та дисциплін з цим пов'язаних, як теорія військового перекладу. Це обумовлено тим, що, зокрема, у вітчизняному перекладознавстві військові тексти, переважно, розглядаються як

об'єкт військового перекладу (Юндіна, 2012, Нелюбин, 2008, Миньяр-Белоручев, 1980). Тому самостійних досліджень, саме по військовому тексту небагато.

В Україні питання класифікації військових текстів досліджували В. В. Балабін, О. М. Нікіфорова, О. В. Юндіна, Л. М. Гончарук, С. Я. Янчук, М. О. Зайцева. Основна увага в їхніх працях прикута до питань військового перекладу, жанрово-стилістичних проблем, та базису дисципліни “теорія військового перекладу”. В той же час, досить детально вивчається питання історичного розвитку та становлення української військової термінології. Теоретичний базис, особливості галузевих терміносистем були розглянуті у публікаціях Ю. О. Лукіячук, О. М. Семеног, Л. А. Волік, В. В. Погонєць та інших.

Мовознавча база тюркології у військовій сфері має досить давню традицію у радянській та російській лінгвістичній науці. Враховуючи низку російсько-турецьких воєн, що тривали впродовж XVI-XIX століть, вивчення східних мов було логічною необхідністю для забезпечення військових потреб Російської імперії. Проте освоєння військового перекладу в Росії уповільнювалось через мінливий лексикон османської, а згодом і турецької мови. Адже після 1920-х років, внаслідок Мовної революції, турецька мова очищувалась від запозичень з арабської та перської, що складали основну масу лексикону турецької мови. Тому російсько-радянський переклад не встигав адаптуватися під нову лексику турецької мови. Проте зрештою, це не завадило дослідникам створити низку фундаментальних досліджень по турецькій військовій тематиці.

Радянські і російські вчені ґрунтовно розглядали проблему класифікації військових текстів: Р. К. Миньяр-Белоручев, Л. Л. Нелюбін, Г. М. Стрелковський, Р. В. Єфимов та інші. Н. В. Ульянова (2009) досліджувала військовий текст як об'єкт професійно-орієнтованого іншомовного читання, та визначила, що обмеження військового тексту, обумовлене природою мовних знаків і полягає в його лінійності, долається завдяки експліцитним та імпліцитним зв'язкам і

зовнішній композиційній структурі тексту. Військові терміни в турецькій мові вивчали: Ю.А. Яковлева, М. Абдурахімова, А.Е. Соловйова, зокрема розглядала термінологію військової вертолітної авіації на прикладі російської, англійської а також турецької мови. Серед дослідників військового сленгу можна виділити П. Дж. Мітчелла, І. С. Холдаенка. Турецький військовий сленг вивчав П.А. Федяев.

Слід зазначити, що дослідження, які стосуються військового перекладу, і відповідно військового тексту, зовсім не згадуються у світових перекладознавчих працях. Як зазначає В.В. Балабін (2018), навіть в таких авторитетних джерелах як “Рутледжська енциклопедія перекладознавства” (1998, 2011), чотиритомний “Довідник з перекладознавства” видавництва Бенджамін (з 2010-2013 років), “Довідник з перекладознавства” видавництва Оксфорд (2011), “ми не знайдемо не те що окремої статті, присвяченої військовому перекладу, а навіть і самої згадки про поняття (категорію, термін) “військовий переклад” (с.8). Тому англомова література переважно представлена авторами із Східної Європи та Азії: М. Роджерс, В. Еміні, А.Ф. Мамедзаде, С.Жупан, М. Стефанич.

Турецькі мовознавці здебільшого приділяють увагу питанню турецької військової термінології та військового жаргону. Серед них: С. Індже, Ф. Туран, З.Ток, Х. Йилдиз, С. Екер. З турецьких досліджень, не можна не виділити працю “Транскрипційний аналіз “Usūl ü Fenn-i Harb” та словник військових термінів” Омера Зейлека (Zeylek, 2016). Ця робота дає уявлення про військові традиції в Османській імперії та загалом про турецьку військову історію. Для нашого дослідження важливим є поданий словник військових термінів ХІХ століття та історія турецької військової лексики. О. Килич (Kılıç, 2020) досліджував військові терміни та концепції в огузьких мовах, а саме ранги та сучасну зброю. В праці також можна простежити походження сучасних назв військових рангів та вплив іноземних мов на турецький військовий термінологічний словотвір.

На нашу думку, найкращим показником, аби визначити рівень інтересу до турецької військової тематики є кількість військових словників. Найбільше їх було випущено в радянській період, автори яких В. А. Гордлевський, Д. А. Магазаник, П. С. Бочкарев. На сучасному етапі, в Росії, вийшов лише один новий військовий словник, в 2016 році, за редакцією В. А. Аваткова, який є одним з провідних авторів щодо теорії і практики військового перекладу. В Україні, публікацій військових словників з турецької мови взагалі не було виявлено.

Найбільш повним на даний момент, є англійсько-турецький “Енциклопедичний словник військових термінів” 2018-го року від Турецького лінгвістичного товариства. Робота, підготовлена в результаті більш ніж п’ятирічного вивчення та дослідження, містить турецькі еквіваленти приблизно 20 тисяч англійських слів. Крім того, до словника також включені символи командувань Генерального штабу та сил, командних підрозділів у країнах-членах НАТО та їх обов’язки, вичерпний індекс скорочень військових термінів, старих військових термінів та їх поточних еквівалентів.

Потрібно зауважити, що переважна більшість робіт та публікацій, що стосуються військового тексту, зокрема військового перекладу має дидактично-прагматичну спрямованість (підручники, посібники, словники). Теоретична проблематика дисертацій і друкованих наукових статей, як правило, обмежується лексико термінологічними, семантичними, методологічними та лінгвопедагогічними аспектами. Натомість є низка підручників з військового перекладу англійської, французької, німецької мов, проте турецька військова мова є мало представленою в дослідженнях.

Отже, аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблеми військового тексту здебільшого досліджуються в рамках теорії та практики військового перекладу. Самостійних праць, що охоплювали б особливості власне військового тексту небагато. До того ж, таке поняття як “турецький військовий текст” ще не досліджувалось в українському мовознавстві. Так само і іноземні вчені більше не зосереджують увагу на питаннях військового тексту в

цілому. Зокрема російські та турецькі вчені, досліджують лише певні аспекти військової лексики – здебільшого турецьку термінологію чи військовий сленг.

1.2 Класифікація військових текстів

Не можна не погодитись з твердженням А. Д. Швейцера (1988), що “проблема тексту є однією з центральних проблем в теорії перекладу” (с. 31). Текст це предмет аналізу першого етапу перекладу, пов’язаного з інтерпретацією оригіналу, і предметом синтезу на завершальній стадії. Перекладачу потрібно розуміти, з яким видом тексту він працюватиме, адже залежно від стилю, жанру обирається певний перекладацький підхід.

Як зазначає В. Н. Комиссаров (1999), жанрове різноманіття текстів визначається за такими критеріями: зміст, призначення та форма тексту. Тому не існує універсальної схеми чи моделі перекладу для всіх жанрів. Крім того, через доволі значне взаємне проникнення мовленнєвих засобів і різновидів мовлення, що помітно в певних типах текстів та їх широку варіативність, тексти важче підлягають класифікації.

Перш за все потрібно уточнити поняття “класифікація”. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін “класифікація” означає систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями (2005, с. 544). Л. М. Гончарук (2015) відзначає, що класифікація масиву військових документів, незважаючи на численні праці провідних дослідників військового перекладу, ще потребує доопрацювань відповідно до критеріїв теорії перекладу. А.В. Федоров (2002) основним мірилом класифікації текстів називає жанрово-стильову приналежність. На його думку, має враховуватись роль, яку виконує та чи інша категорія мовних засобів (термінів, фразеології, характерної для певного жанру, образних і емоційно забарвлених елементів словника і граматики, синтаксичних конструкцій, що переважають у ньому, разом із загальним характером змісту.

Він виокремлює три групи текстів: 1) газетно-інформаційні; 2) документальні та спеціальні наукові; 3) публіцистичні твори та твори художньої літератури.

Г. М. Стрелковський (Стрелковский, 1979) поділяє військові тексти за жанрами, і зазначає, що “основна відмінність одного жанру від іншого полягає не в його мовних особливостях, хоча для кожного з жанрів характерне переважання або, навпаки, відсутність тих чи інших мовних елементів, а в змістовній спрямованості тексту і його функціональному призначенні” (с.100). Саме зміст і призначення тексту є ключовими критеріями для вибору певних мовних засобів, якими і характеризується той чи інший жанр. До речі, поняття жанру у військовому перекладі автор відносить тільки до письмових текстів. Тому всі усні тексти, що використовуються у сфері військового спілкування (усні накази, доповіді, розпорядження, тощо) в монографії не розглядаються, хоча автор визнає, що серед них теж можна відзначити усталені форми і вирази.

Таким чином, автор застосовує двокомпонентну класифікацію військових текстів, відповідно до функціонального призначення і змістовної спрямованості тексту та виділяє дві відокремлені групи текстів: 1) тексти інформаційного змісту; 2) тексти, що регламентують життя і діяльність військ. До першої групи автор відносить чотири жанри: військово-наукові, військово-технічні, військово-інформаційні, військово-публіцистичні тексти. До другої групи належать такі жанри: статuti і настанови, військово-ділові тексти. В середині останнього жанру чітко виділяють накази, розпорядження, доповіді, донесення, зведення, тобто це та група військових текстів, яку називають військовими документами. Військові мемуари автор також зараховує до військових текстів, проте не розглядає їх у роботі, бо ця категорія текстів напряму пов'язана з художньою літературою і характеризується тими ж ознаками. Відмінною рисою є лише використання в текстах термінологічної лексики.

Розглядаючи питання класифікації, Р. К. Міньяр-Белоручев (Міньяр-Белоручев, 1980) вважав, що військовий переклад як вид перекладу, може характеризуватися, певними тільки йому притаманними текстами і деякими специфічними видами робіт перекладача. На його думку, тексти можна

однаково вірно характеризувати як з боку їхньої інформативності, так і з боку домінуючих мовних засобів в цих текстах. За цими критеріями, він виділяв такі типи військових текстів: бойові документи, статuti і настанови, інструкції та технічні описи, військово-наукові статті та військову публіцистику. Він зазначав, що тексти відрізняються один від одного “приналежністю до різних функціональних стилів” (с. 194).

Досліджуючи американські військові матеріали та особливості їхнього перекладу, Л. Л. Нелюбін (Нелюбин, 1989) виділив наступні види текстів: військово-художні, військово-публіцистичні, військово-політичні, військово-наукові, військово-технічні матеріали, акти військового управління (різні військові документи). Також автор наводить окрему класифікацію військових документів США відповідно до кожного виду збройних сил. В кожному виді збройних сил (армії, ВПС та ВМС) виділено матеріали, що передаються по каналам документального зв'язку. Наприклад, штабні документи поділяються на три основні групи: документи планування, інформаційно-звітні документи і документи управління. Залежно від типу і характеру бойових документів автор розрізняє такі групи:

- накази, розпорядження, офіційні листи, службові записки, зведення, переговорні таблиці, шифри, коди, таблиці позивних та інші оперативно-тактичні документи, цінність яких визначається їх новизною;

- офіційні друковані видання постійного характеру (статuti, настанови, інструкції);

- географічні документи (карти, схеми тощо);

- особисті документи та знаки розрізнення військових з'єднань;

- щоденники, записні книжки, особисті записи та фотографії;

- приватне листування;

- газети та інші друковані видання;

- оголошення цивільної влади.

До військових матеріалів автор відносить всі науково-технічні матеріали та акти військового управління, що безпосередньо пов'язані з діяльністю

війська та військових установ збройних сил. Стосовно військово-публіцистичних та військово-політичних матеріалів, то Л.Л. Нелюбін, вважає, що вони характеризуються тими ж ознаками, що і всі публіцистичні тексти. Їх відрізняє лише те, що їхня цілеспрямованість та тематика є військовою. Автор також вважає, що військово-художні матеріали більше наближені до художніх текстів.

На основі класифікації В.В. Балабіна (2004), представника української школи військового перекладу, щодо видів військового перекладу, О.М. Нікіфорова (2016) визначає чотири критерії виділення текстів у військовому перекладі: 1) змістовна спрямованість (змістовно-тематичне наповнення); 2) функціональне призначення (приналежність до функціонального стилю); 3) спосіб викладення (визначена форма); 4) орієнтація на конкретного одержувача. За цими критеріями вона класифікує тексти на три групи: тексти військово-політичної тематики; тексти військово-технічної тематики; тексти військово-спеціальної тематики.

Звернувшись до класифікацій військових текстів, розроблених теоретиками військового перекладу, І. В. Іванова (Іванова, 1987) на основі теорії мовних актів змодельовала “регламентуючий тип тексту”, де переважає волюнтативна функція мови (наказ, розпорядження, команда). Тобто домінуючою цільовою установкою є вплив, прохання, спонукання до виконання. Авторка виділила такі модифікації мовного жанру “наказ”: службовий наказ, команда, завдання, вказівка і службовий припис.

Отже, найчастіше військові тексти поділяють на: військово-наукові, військово-технічні, військово-художні, військово-інформаційні, військово-публіцистичні тексти. Деякі дослідники окремо виділяють статuti і настанови, бойові документи, накази, розпорядження, донесення, інструкції та технічні описи. Також детально розглядається поділ менших текстових одиниць, зокрема бойових документів.

1.3 Жанри військових текстів

Жанр ми розуміємо як найбільш типізоване уявлення про стандартизовану структуру мовного твору, що володіє найбільш стійкими, регулярно повторюваними не тільки змістовними, але і формальними ознаками (Катаев, 2017). Прийнято, що поняття “жанр” об'єднує історично сформований, стійкий різновид мистецьких творів. Початково це поняття характеризувало твори художньої літератури з метою їхньої класифікації. Таким чином, наприклад романи, повісті, оповідання стали відносити до епічного жанру, трагедії, комедії, драми – до драматичного жанру, поезію – головним чином до ліричного жанру. Проте згодом, поняття жанру стали використовувати в галузі образотворчого мистецтва, залежно від вмісту зображуваного сюжету стали розрізняти розрізняють історичний, портретний, пейзажний жанри, тощо.

Так як у військовій літературі також можна виокремити історично сформовані, стійкі різновиди текстів, що мають різне призначення і спрямованість змісту, Г. М. Стрелковський (Стрелковский, 1979) вперше переніс поняття жанру і на військові тексти. Після нього це поняття почали використовувати і інші дослідники – І.В. Іванова, (Іванова, 1987), Н.В.Ульянова (2009), М.К. Гарбовський (Гарбовский, 2010), зокрема вітчизняні – О.В. Юндіна (2012), Л.М.Гончарук (2015).

З погляду загальної типології професійного мовлення велику частину мовних жанрів, що закріплені за військовою сферою діяльності, відносять до галузі інтрапрофесійної комунікації, тобто комунікації, що не виходить за межі професійної спільності. Загалом інтракомунікація – це інформаційна взаємодія, у яку люди вступають при виконанні своїх функціональних обов'язків або посадових інструкцій. У військовій сфері діяльності інтрапрофесійні жанри діляться “предметні” (військова публіцистика – газетні і журнальні жанри, військово-наукова комунікація – жанри наукових статей, монографій і т.д., військово-дидактична комунікація – підручники, навчальні посібники тощо з військової справи) і регуляційні (загальновійськові накази, настанови,

інструкції тощо, а також накази, команди, донесення, розпорядження, тощо). Жанр бойових статутів займає проміжну позицію, оскільки характеризується подвійністю прагматичної мети: мета оволодіння діяльністю поєднується з метою її регулювання. Потрібно зауважити, що низка жанрів, закріплених за комунікацією у військовій сфері діяльності, має схожі риси з жанрами, що властиві спілкуванню в інших професійних спільнотах. Це стосується насамперед до військової публіцистики, військово-наукової і військово-дидактичної комунікації. Але в той же час комунікація у військовій сфері також здійснюється у формі жанрів, що вирізняються своєю специфікою. Це перш за все відноситься до жанру бойових статутів – сюди належать бойові документи (накази, донесення тощо), команди і листівки. Адже це жанр, який не має аналогів в “невійськовій” комунікації (Гарбовский, 2010).

Жанри визначають за екстралінгвістичними – характеристика за метою висловлювання і за жанром, та інтралінгвістичними параметрами – (мовні) характеристики військового тексту (жанрова типологія). Серед військових жанрів, вона виділяє статтю, доповідь, повідомлення, огляд, донесення, розпорядження, наказ, положення, статут, тощо. То ж за сукупністю тих чи інших екстралінгвістичних та інтралінгвістичних параметрів військові тексти належать до інформативно-констатуючих (донесення, довідка, акт), інформативно-розпорядчих (закон, наказ, статут, інструкція), інформативно-аналітичних жанрів (проблемна стаття або доповідь, інформативно-аналітичне повідомлення, огляд, довідка). Також спостерігаються змішані військові жанри, реалізовані в сучасній військовій пресі, проблемна стаття з елементами довідки, інтерв'ю, та використання загальних жанрів для передачі цільової військової проблематики (Л. Шаталова, & Н. Шаталова, 2018).

Як вже зазначалося вище, Г. М. Стрелковський (Стрелковский, 1979) ділить військові тексти на жанри, відповідно до змістовної спрямованості і функціонального призначення тексту. Саме функціональне призначення тексту стає найважливішим критерієм в класифікації, що істотно відрізняє військові жанри від жанрів в художній літературі, де функціональне призначення не

відіграє суттєвої ролі. Адже власне функціональне призначення того чи іншого тексту диктує його змістовну спрямованість і всі його мовні характеристики. Насамперед, за функціональним призначенням можна розрізнити тексти інформаційного змісту, основна мета яких – довести до відома читачів щось нове в тій чи іншій галузі військової справи. Проте не зовсім доцільно говорити про загальний військово-інформаційний жанр, оскільки завдання інформування може мати місце в самих різних сферах військової дійсності і військового спілкування: в області військово-наукової роботи, в області військової техніки, військової публіцистики і в різній військової довідковій літературі.

Критерії поділу жанрів, автор визначає за допомогою функціонально-стилістичного аналізу. На його думку, найважливішими параметрами, які характеризують той чи інший жанр військових текстів, є три взаємопов'язаних параметра: 1) особистість відправника повідомлення (тобто особистісна характеристика) – притаманно військовій мемуарній літературі;

2) змістовна сутність повідомлення (ділова характеристика) – типово для жанрів військово-наукової, військово-технічної, військово-інформаційної літератури;

3) особа одержувача повідомлення (спонукальна характеристика) – статутна література і військово-ділові тексти.

Як показують дослідження, всі вищенаведені чинники завжди присутні в кожному тексті. Проте ступінь їх присутності сильно різниться. Так, у текстах одного жанру може переважати параметр особи відправника повідомлення, а в текстах іншого жанру на перший план виступатиме змістовна сутність повідомлення.

Так як Г.М. Стрелковський, на нашу думку, найбільш повно і детально розглядає жанри військових текстів, з чим погоджуються і інші мовознавці (Нелюбин, 1989) то ми спираємося на його класифікацію військових жанрів. Перший жанр – **військово-наукові тексти**. Загальна властивість жанру це ділова спрямованість військово-наукових текстів, що притаманна всім мовам. Основними мовними засобами для вираження ділової спрямованості є:

використання безособових форм, відсутність висловлювання від 1-ї особи, переважне вживання безособових форм пасивного стану, а також широке вживання спеціальної термінології.

Ще одна важлива стильова риса – значна експресивність висловлювання, що досягається не за допомогою емоційності (це не характерно для наукового викладу), а шляхом використання різних наочних засобів, наприклад тактичних схем. Оскільки основна мета військово-наукового жанру це отримання і подальше поширення теоретичних і практичних результатів наукових досліджень, то найважливішою стильовою рисою даного жанру є логічність висловлювання. Логічність досягається завдяки високій точності формулювань, ясності викладу, суворому дотриманню предмету думки.

Зміст військово-наукових текстів відкритого доступу пов'язаний з питаннями військової теорії і практики, сучасними способами ведення бойових дій, описом технологій, що лежать в основі виробництва зброї і принципів їх дії. До жанру належать: академічні тексти, монографії, дисертації, наукові статті, рецензії, реферати, резюме, тези (Калашникова&Самойлова, 2021). Важливо відзначити, що твори науково-популярної літератури, не відносяться до цього жанру, оскільки військово-наукові тексти призначені виключно для вузького кола фахівців, які добре володіють спеціальною термінологією і розбираються в суті справи.

Військово-технічні тексти слугують для опису різних технічних пристроїв, військової техніки і правил експлуатації, пояснення технічної документації. До текстів такого роду належать перш за все різні настанови за видами бойової техніки та озброєння (наприклад настанови зі стрілецької справи), опис нових видів озброєння і бойової техніки в спеціальних виданнях і в військово-технічній періодиці. Власне ці тексти належать до науково-технічного підстилю (Нікіфорова, 2016). Мовні засоби і стилістичні особливості жанру військово-наукових текстів відносяться і до для жанру військово-технічних текстів.

Основне призначення військово-технічного тексту – виконання функції повідомлення будь-яких фактичних даних. Головні смислові опорні пункти у структурі військово-технічного тексту складає термінологія, оскільки саме вона слугує орієнтиром в осмисленні змісту (Сергиевская, Мишин&Пайгин, 2016). Як вже згадувалося, в цьому жанрі наявна науково-популярна література, що призначена для широкого кола військових і невійськових читачів. У науково-популярних текстах більшість технічних термінів супроводжується роз'ясненнями, в текстах багато пояснювальних малюнків і креслень. Треба відзначити, що наявність креслень загалом є характерною для всіх військово-технічних текстів. Засоби для вираження експресії відсутні, розповідь ведеться в спокійному, рівному тоні без емоційного забарвлення. Засобів художньої виразності теж немає, оскільки вони зовсім недоречні при описі різних технічних пристроїв. Як зазначає В. М. Лісовський (2018) – головними стилістичними ознаками військово-технічних текстів є точне та чітке викладення матеріалу, за майже повної відсутності тих виразних елементів, які надають мовленню емоційної насиченості: “головний акцент робиться на логічну, а не на емоційно-почуттєву сторону викладу” (с. 303).

Військово-інформаційні тексти, як це видно з назви, виконують одну головну мету – повідомляють певну інформацію щодо деяких військових і військово-технічних понять, нових термінів, новин військової техніки або нових положень військової теорії. Ці тексти теж характеризуються відсутністю емоційності, зберігаючи логічність і неупередженість викладу. Зміст повідомлення обмежується лише констатацією факту і викладом суті, без будь-яких пояснювальних прикладів чи доказів. Хоча іноді наявні пояснювальні креслення чи малюнки, але розгорнутих пояснень не наводиться.

Зазвичай цей жанр військової літератури не перекладається, через що не виокремлюється іншими дослідниками. Це пов'язано зі специфічним змістом текстів, що містяться в спеціальній національній довідковій літературі, але доступ до неї відкривається лише коли ці повідомлення перестають бути новинками і ознайомлення з ними стає можливим для всіх інших збройних сил.

У.А.Ульянова (2020), вважає, що в сучасному світі цей жанр не може стосуватися лише друкованих текстів, і пропонує нове поняття – електронний військово-інформаційний текст. Вона вважає, що такий текст призначений для масового адресата (як для військових, так і не фахівців), який цікавиться новинками військової техніки, новою термінологією і новітніми положеннями військової теорії. Авторами військово-інформаційних текстів стають військові журналісти або фахівці у військовій сфері. Хоча у таких текстах інформація не завжди представлена в повному обсязі, адже секретна інформація недоступна.

Дещо відрізняється від інших – жанр **військо-публіцистичних текстів**. Адже мета цих текстів не просто повідомляти, а спонукати до розуміння суспільних світових процесів. Тексти цього жанру одночасно повинні впливати на одержувачів повідомлення, формувати їх ставлення до цих подій і сприяти створенню певної впевненості у одержувачів повідомлення. Військову публіцистику, не дарма називають літописом сучасності, адже відображає поточну історію і звернена до злободенних проблем суспільства – військових, політичних, економічних, соціальних. До цього жанру належать коментарі, огляди, аналітичні, інформаційні статті, інтерв'ю, військово-рекламні стаття, військова хроніка (Кучинская, 2008).

В цьому жанрі також намагаються уникати спеціальних емоційно забарвлених виразів, при тому, що вплив на думки читача має бути дуже високим. Емоційність і експресивність тут досягаються непрямими засобами, насамперед за рахунок багаторазового повторення однієї і тієї ж думки, але з використанням різної лексики. Згодом залучається додаткова аргументація, для підвищення емоційного сприйняття, що призводить до формування певних переконань у читача. Загалом ці риси притаманні для всіх публіцистичних текстів незалежно від мови якою вони написані. Різняться лише позиція автора, відповідно до адресата: ідеологічна база, що лежить в основі тексту та захист інтересів когось конкретного. В той же час, дослідники В.В.Балабін (2004), Нікіфорова (2016), відносять тексти з такими характеристиками до військово-політичних текстів.

Окремим жанром виділяються **статути і настанови**, основна функція яких регламентувати життя і діяльність військ в різних умовах повсякденного життя і бойової обстановки. Основною є інформаційна частина в якій регламентується порядок дій військ в тій чи іншій ситуації. Цьому жанру притаманний спонукальний характер висловлювання, де спонукання поширюється на загальну поведінку певної категорії військ в загальних умовах заздалегідь визначених ситуацій: у наступі, на марші, в обороні, тощо.

Тексти цього жанру позбавлені експресії та емоційності, стиль викладу – спокійний, діловий, прямо вказується що і в якому порядку потрібно зробити. Одержувач повідомлення відразу ж мусить діяти згідно зазначених правил поведінки і повинен строго слідувати всім зафіксованим в статуті розпорядженням. Простежити спонукальний характер та діловий стиль тексту можна на прикладі Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України (1999): “військовослужбовець зобов'язаний знати і неухильно дотримуватися прийнятих Україною норм міжнародного гуманітарного права”.

Останній жанр за Г. М. Стрелковським це **військово-ділові тексти**. До них відносять всі бойові документи, різні інструкції, циркуляри, загальні для всіх військ директиви і накази. Тексти мають абсолютну орієнтованість на одержувача, для спонукання його до певних дій. У цих текстах органічно поєднуються всі три розглянутих вище параметра: ділова характеристика (виклад фактів), спонукальна (спонукання одержувача до фізичних або інтелектуальних дій), і особистісна (передавання волі відправника повідомлення). В текстах ми часто спостерігаємо і експресію і емоційний вплив на одержувача. Зокрема в бойових документах важливим є емоційний зміст, так як тексти цього виду мають надихати підлеглих діяти швидко і рішуче. Серед інших особливостей жанру можна назвати велику кількість скорочених позначень та строго регламентовану структуру. Для того, щоб тексти було легше сприймати, текст ділять на параграфи, пункти і підпункти, виділяють абзаци.

Отже, не дивлячись на те, що кожен жанр має свої особливості, загалом можна виділити низку спільних рис. Серед них: використання безособових форм, відсутність висловлювання від 1-ї особи, переважне вживання безособових форм пасивного стану, широке вживання спеціальної термінології. Стил ь викладу діловий, спонукальний, притаманна логічність висловлювання, та експресивність, що досягається шляхом використання наочних схем чи багаторазовим повторенням однієї і тієї ж думки. Проте найчастіше в жанрах спостерігається уникнення спеціальних емоційно забарвлених виразів, не притаманним є використання метафор, порівнянь, інших засобів образності мови. Деяких жанрам притаманне використання малюнків, креслень, схем, таблиць та скорочень.

Висновки до Розділу 1

У першому розділі нашого дослідження, виявивши численні синонімічні терміни для текстів військового спрямування, ми вирішили використовувати термін “військовий текст”, визначили суть цього поняття та окреслили основні характеристики. За визначенням В.В. Балабіна військовий текст це писемний або усний цілісно-смисловий масив знакових одиниць, об'єднаних логіко-синтаксичними зв'язками, комунікативною функцією, тематичною настановою, композиційною макроструктурою та стильовою домінантою навколо семантичних полів “військовий”, “воєнний”, “бойовий”.

Отже, військові тексти відносяться до фахової мови, складаються відповідно до жорстких жанрових умов, і розраховані на спеціалізовану аудиторію або професійну спільноту. Військовий текст знаходиться на межі двох функціональних стилів мови – офіційно-ділового та науково-технічного. Тож маючи риси обох стилів, тексти характеризуються чіткістю і точністю, вони також позбавлені будь-якої виразності та образності мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що вивчення військового тексту не є популярною тематикою, а дослідження здійснюються в рамках теорії та практики військового перекладу. Також, на нашу думку, хорошим показником зацікавленості в темі є наявність словників з військової тематики. Загалом таких словників не багато – один видано в Росії в 2016 році, ще один, англійсько-турецький, в Туреччині в 2018 році (найбільш повний на даний момент), в Україні ж, публікацій військових словників з турецької мови взагалі не було виявлено.

В якості об'єкту військового перекладу, військовий текст досліджували В.В. Балабін, О.В. Юндіна, Л.Л. Нелюбін, Р.К.Міньяр-Белоручев. Самостійних праць, що охоплювали б особливості власне військового тексту небагато. Проте чимало досліджень як вітчизняних, так іноземних, спрямовані на військову лексику, термінологію (Ю. О. Лукіяничук, О. М. Семенов, Л. А. Волік, М. Роджерс, С. Індже, Ф. Туран, З. Ток,), а також військовий сленг (П. Дж. Мітчелл, І. С. Холдаєнко, Х. Йилдиз, С. Екер). Потрібно зазначити, що таке

поняття як “турецький військовий текст” ще не досліджувалось в українському мовознавстві, як власне і в більшості іноземної літератури. Вчені досліджують питання військового перекладу з англійської, німецької, французької, але турецький військовий дискурс знаходиться поза увагою дослідників.

У нашому дослідженні ми спираємось на класифікацію, запропоновану Г. М. Стрелковським, що поділяє військові тексти на жанри: військово-наукові, військово-технічні, військово-інформаційні, військово-публіцистичні, військово-ділові та окремим жанром – статuti, настанови. Загалом жанри характеризуються логічністю та точністю висловлювання, спонукальним змістом, діловим викладом, та однозначністю понять. Властиве використання безособових форм, відсутність висловлювання від 1-ї особи, переважне вживання безособових форм пасивного стану, широке вживання спеціальної термінології. Деяких жанрам притаманне використання малюнків, креслень, схем, таблиць та скорочень. Переважно спостерігається уникнення спеціальних емоційно забарвлених виразів, не вживаються метафори, порівняння, інші засоби образності мови.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ

2.1 Військова лексика

Лексика є ядром будь-якого тексту, відповідно ядром військового тексту є військова лексика, що характеризується однозначністю і точністю. Використовуючи військову лексику необхідно бути вкрай уважним та зосередженим, адже неправильне розуміння чи вживання бодай одного слова, може вартувати життя не одному десятку людей.

Для початку зазначимо, що військова лексика лежить також в основі військової фахової мови. Розробниками теорії та методологічних засад дослідження фахових мов є низка німецьких лінгвістів – Л. Гоффман, В. Шмідт, Т. Рьолке та інші. В українській термінології вживається термін “фахова мова” саме від німецького поняття “Fachsprache”, тоді як британські та американські лінгвісти використовують термін “Language for special purposes” (LSP) – “мова для спеціальних цілей” (Барнич, 2018). Найбільш поширеним трактуванням фахової мови є визначення Л. Гоффмана – він зазначає, що фахова мова поєднує в собі всі мовні засоби, які вживаються в обмеженій комунікативній сфері і забезпечують взаєморозуміння між людьми, що працюють у цій сфері (Калетнік, 2013). Найважливішим засобом вираження фахової мови є фаховий текст, адже в ньому описуються реальні об’єкти конкретної підсистеми та відображається реальну картину її термінології.

Схиляючись до цього визначення, Т.Р. Кияк (2009) зазначає, що функціонування фахової мови забезпечується виключно чітко встановленою термінологією. Він називає наступні специфічні ознаки фахової мови: часові форми дієслова втрачають своє часове співвідношення і вживаються переважно у формах теперішнього часу; дієслово часто вживається у формах пасивного стану і взагалі відіграє помітно меншу роль, тоді як іменник відіграє важливу роль; однина вживається частіше множини; відносно часто вживається

прикметник. У свою чергу, носіями спеціальної фахової інформації є терміни, що займають важливу нішу у фаховій мові, і є семантичним ядром наукової лексики та функціональним різновидом літературної мови.

Тож, ми розглядаємо військову фахову мову, що є особливою формою існування мови і має професійну спрямованість. Лексична підсистема є її найбільш рухомим компонентом, і має польовий характер. Це означає, що її структура організована за принципом поля, центр і ядро якого складає термінологія, а периферію – субстандартна лексика (експресивно забарвлена – військовий жаргон) (Волік, 2012).

Для подальшого вивчення складників військової лексики, потрібно окреслити саме поняття “військова лексика”. Вивченням її особливостей займалися військові лексикологи протягом усього ХХ століття. Одним з основоположних є підхід, запропонований військовим лексикографом Г. А. Судзіловським (Судзиловский, 1968), який є упорядником низки загальних і спеціальних військових перекладних словників. Він відносив до військової лексики “як слова і поєднання, що виражають специфічні військові поняття, так і слова і поєднання, вживані насамперед в збройних силах” і пропонував розділити військову лексику на дві основні групи: військову термінологію і емоційно забарвлені елементи військової лексики (сленг). У той же час емоційно забарвлені елементи військової лексики, на його думку, “є в більшості випадків стилістичними синонімами відповідних військових термінів” (с.1019). Л.А. Волік (2012) вважає, що військова лексика є сукупністю мовних одиниць, що поєднуються спільним змістом і відображають понятійну, предметну та функціональну схожість явищ, які вони позначають. В.В.Погонець (2019) надає наступне визначення: спеціальна військова лексика – це сукупність слів та словосполучень, що відповідають поняттям та реаліям військової справи й утворюють відповідну галузеву підсистему.

Військова лексика постійно розвивається, так само як і науковий прогрес, чії здобутки часто використовуються у військовій справі. Л.Л.Нелюбін (Нелюбин,1981) на прикладі американської військової лексики та термінології,

зазначав, що її склад не є постійним. Низка слів виключається з вжитку, змінюється значення слів, з'являються нові терміни. Останній процес відбувається чи не найактивніше, адже і реорганізація військ і поява нових розробок зброї та техніки – все це відображається в лексиці. Основні зміни пов'язані з виникненням нових систем озброєння. Лише за минуле століття з'явилась низка нових класів озброєння: зброя масового ураження, ракети, космічні системи та багато іншого. Таким чином, відомо кілька підходів до визначення поняття “військова лексика”. Узагальнюючи всі ці варіанти, можна сказати, що по-перше, військова лексика є різновидом спеціальної лексики, по-друге вона віддзеркалює вплив зовнішніх та внутрішніх чинників. Загалом військова лексика насичена військовою термінологією, аббревіатурами та умовними скороченнями, а також стійкими висловами, що часто використовують у своєму мовленні військові.

Спираючись на здобутки низки науковців, (В. В. Балабін, Л. Л. Нелюбин, Н. Д. Фомина), В.В. Погонєць (2019), поділяє військову лексику англійської мови на такі групи: 1) термінологічна (представлено термінами); 2) професійна (представлено професіоналізмами); 3) специфічна лексика певних соціальних груп (представлено жаргонізмами). До професіоналізмів у військовій сфері відносять еквіваленти або аналоги військових термінів, які представлені напівофіційними словами чи словосполученнями, що поширені в розмовній професійній сфері. Ці слова найчастіше не є науковими позначеннями понять. Проте професіоналізми можуть термінологізуватися, якщо будуть відповідати низці критеріїв, найголовніший з яких – однозначність. Оскільки ми досліджуємо письмову військову мову, ми не розглядатимемо турецькі професіоналізми. В свою чергу, жаргонізми, як зазначає Л. О. Ставицька (2005), виступають в ролі стилістично знижених синонімів для позначення переважно відомих предметів, явищ, станів.

Л. А. Волік (2012) також окрім термінологічною складовою, виділяє професіоналізми та жаргон, як різновид військової лексики. Вона відносить сюди слова та фразеологізми, що не належать до літературної мови, і

вживаються переважно в усному мовленні військових. Ще одним, незвичайним видом військової лексики вона називає військові команди. Вони є особливим видом стійких фразеологізмів, це сталі одиниці, усередині яких не можна нічого змінювати. Для турецької військової лексики, на нашу думку, більш підходящим є поділ Л. Л. Нелюбіна (Нелюбин, 1981а). Автор поділяє її на три основні групи:

- військову термінологію, що позначає поняття, які пов'язані безпосередньо з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби і т. ін.;

- військово-технічну термінологію, яка включає науково-технічні терміни;

- емоційно забарвлену військову лексику (сленг), представлену словами та сполученнями, які часто вживаються в основному в усній розмовній мові військовослужбовців і є фактично стилістичними синонімами відповідних військових термінів.

Отже, військова лексика є різновидом спеціальної лексики, та відноситься до військової фахової мови. До військової лексики відносяться специфічні військові поняття, а також слова і словосполучення, що використовуються в збройних силах. Основними складовими турецької військової лексики є терміни, аббревіатури та скорочення, та військовий жаргон. Ще однією рисою даної лексики – є її активний розвиток та постійне оновлення лексичного складу.

2.2 Військова термінологія

Термін (від лат. *terminus* – межа) – це слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі знання або діяльності (Семенов, 2012). Виражаючи загальну позицію мовознавців, І.С. Квітко (Квитко, 1976) називає характеристики терміна, що відрізняють його від загальноповживаного слова: однозначність, емоційна нейтральність, концептуальний характер,

системність, наявність дефініції, дериваційність. Всі ці риси є необхідними для передання, зберігання та відтворення наукової інформації.

Терміни поділяють на три групи: загальнонаукові, міжгалузеві та вузькоспеціалізовані (Білозерська, 2010). До останніх належать і військові, вони позначають поняття, що відображають специфіку конкретної галузі: полігон, тактична підготовка, підполковник тощо). Військова терміносистема складається з термінів всіх зазначених груп, проте питому частку складають саме вузькоспеціалізовані (галузеві) терміни – термінолексеми.

Військовий термін – це “стале найменування, що складається з одного чи більше слів, закріплене за відповідним поняттям в системі понять певної галузі військової науки і військової техніки, та обмежене спеціальною сферою вживання в значенні, строго регламентованому його дефініцією” (Шевчук, 1985, с.16). До військової термінології слід відносити поняття, що зустрічаються в бойових документах, статутах і настановах, слова і словосполучення, пов'язані з позначенням систем озброєнь і їх складом.

Схожий погляд до визначення поняття “військовий термін” використовує і М.К. Гарбовський (Гарбовский, 1988), який вважає таким терміном спеціальне найменування, що має просту або складну формальну структуру (словосполучення), що співвідноситься з певним поняттям зі сфери військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ тощо), у семантичній структурі якого є сема “військовий”, “бойовий” (с. 48).

Проте потрібно зауважити, що “військовий термін” це надто загальне поняття, враховуючи велике різноманіття напрямків у військовій сфері. Тому слід відокремити терміни тактичні, військово-технічні, організаційні, відповідно до їхньої приналежності до конкретного роду війська чи виду збройних сил. Таким чином, в кожній галузі військових знань та діяльності існує своя термінологія, яка є однозначною в межах кожної з цих галузей.

З погляду перекладу, військові терміни, на думку Л. Л. Нелюбіна (Нелюбин, 1981b), розподіляються наступним чином – терміни, що позначають реалії іноземної дійсності: 1) мають ідентичні реалії у вітчизняній дійсності;

2) відсутні у вітчизняній дійсності, але мають загальноприйняті термінологічні еквіваленти в мові перекладу; 3) відсутні у вітчизняній дійсності і не мають загальноприйнятих термінологічних еквівалентів у мові перекладу.

Наразі немає єдиної класифікації військових термінів. В основному терміни розподіляють або за тематикою, або з погляду їхнього перекладу. Наприклад К.Д.Ісаєва (Исаева, 2009), будує класифікацію на основі родів військ та видів збройних сил – військово-організаційна, тактична, та військово-технічна термінологія. Вона також окремо виокремлює військові терміни за тематичною ознакою: військово-інженерні, авіаційні, військово-медичні, оперативно-тактичні терміни, військові команди, тощо. Ю.Н. Сдобнова (2014) поділяє військову термінологію на галузеві групи і називає “терміносфери”: родів військ і видів Збройних сил; військової техніки; організаційна; загальнотактична; штабна; військово-політична; командно-стройова; військово-топографічна терміносфери (с.199).

На основі класифікації Ю.О. Лукіяничук (2017), за тематикою згідно видів та родів Збройних Сил Турецької Республіки, ми виділили наступні групи:

1. Терміни Сухопутних військ (включають терміни: механізованих, танкових, ракетних та інших військ): *Mekanize Piyade Tümeni* – Механізована піхотна дивізія, *Torçu Alayı*– Артилерійський полк;

2. Терміни Військово-морських Сил (включають терміни надводних, підводних сил, морської піхоти, морської авіації тощо): *Kruvazör* – крейсер, *Anti Gemi Füzesi* – Протикорабельна ракета;

3. Терміни Військово-повітряних Сил (включають терміни винищувальної, розвідувальної, штурмової, бомбардувальної авіації тощо): *Erzurum Hava Radar Mevzi Komutanlığı* – Командування аеропорту Ерзурум, *İnsansız Uçak Sistemleri* – Безпілотні авіаційні системи;

Турецькі військові терміни утворюються за загальними методами, характерними для будь-якої мови. Тож лінгвістичні методи створення нових термінів можна поділити на три великі групи: 1) використання чи модернізація наявних ресурсів мови; 2) використання нових ресурсів; 3) вигадання

штучних слів. До першого методу належать такі способи утворення термінів: а) створення похідних слів; б) надання наявним словам нових значень; в) складання основ; г) укладання словосполучень. Другий метод означає пряме запозичення терміноелементів яке включає в себе: повне запозичення (внутрішня форма разом із зовнішньою формою); або неповне запозичення (тільки внутрішня форма). Тобто нові терміни, як правило, утворюються або з тих слів, які вже існують у літературній мові, шляхом надання їм термінологічного значення, або з іншомовних елементів. Створення нових терміноелементів полягає у використанні лексичного та морфологічного потенціалу мови шляхом утворення певних морфологічних комбінацій, які до цього теоретично були можливі. Останній спосіб утворення нових термінів — це вигадання нових, тобто штучних слів (Д'яков, Кияк&Куделько, 2000). Загалом утворення нових термінів відбувається звичайними, характерними для тієї чи іншої мови морфологічним (афіксація, словоскладання, аббревіація та конверсія) та лексико-семантичним (перенесення, розширення, звуження та зміна значення) способами, та шляхом запозичення з інших мов.

Отже, військова термінологія визначає понятійний апарат, що пов'язаний із військовою справою. Військові терміни належать до вузькогалузевих термінів, адже вони обмежені військовою сферою використання. Існує багато класифікацій військових термінів, серед яких для турецьких військових термінів ми обрали поділ на основі родів військ та збройних сил. Основними способами утворення термінів в турецькій мові є модернізація наявних слів та використання запозичень.

2.2.1 Військова термінологія турецького походження

Турецька військова лексика формувалась протягом не одного століття, оскільки досить часто впродовж своєї історії турки воювали. Вони жили в різних регіонах, відповідно до історичного періоду, і місце проживання накладало свій відбиток на лексику, в тому числі й військову. Простежити формування

турецької військової термінології можна починаючи з рунічних письмових текстів, по темах, пов'язаних з війною, такими як військові походи, операції, зброї і спорядження. Допоки Османська імперія перебувала на домінуючих позиціях (зокрема завдяки сильній армії) в Європі та Близькосхідному регіоні, військові терміни були суто османськими, та створювались на основі турецької, арабської та перської мов. Однак коли Захід почав випереджати османів у військовій сфері, і в імперії почалися реформи, разом з технічними розробками в османську турецьку мову увійшли західні терміни.

За словами С. Екера (Eker, 2006a), турецький військовий стиль, бере свій початок з давньотурецького періоду, був сформований османами і отримав остаточну форму в Турецькій Республіці. Автор вважає, що одним із найважливіших архаїчних сховищ слів у мовах є військова термінологія. Досліджуючи стародавні, історичні військові тексти, чимало авторів виділяють слово “*sü*” як основний еквівалент до понять армія, солдат, військо. Це слово є основним елементом тюркського військового словотворення, тому С. Екер присвятив окрему працю цьому слову та похідних від нього військових термінів (переважно звань) в сучасній турецькій. В таких історичних джерелах як *Kutađgu Bilig* і *Divanü Lügâti't-Türk* автор знайшов більше 100 слів і фраз пов'язаних зі словом “*sü*”, що свідчить про високий рівень розвитку тюркської військової термінології вже в XII столітті.

Слово “*sü*”, знайдене в пам'ятниках Орхону, використовується і сьогодні *su+beyi* – “*subay*” – офіцер. В свою чергу зі словом “*subay*” було утворено низку термінів, позначаючих військові звання: *Yedek Subay Asteğmen* (Прапорщик запасу), *Astsubay Çavuş* (Сержант першого класу), *topçu subay* (офіцер артилерії), *muvazzaf subay* (штатний офіцер) та інші (Абдуррахимова, 2018). Ще одним словом з часткою “*sü*” є “*subaşı*” або “*sübaşı*”, що вживалося у значенні “командувач” майже в усіх тюркських державах. В Османській імперії, залежно від періоду, це слово позначало тімаріотів (нерегулярне кавалерійське ополчення) або помічника санджак-бея (управителя військово-адміністративної одиниці). Цей термін також використовувався для позначення

командира міста або замку, стародавня версія начальника поліції. Власне ще з древньотюркського періоду адміністративна організація та військова організація були тісно пов'язані. Адже одним з очевидних атрибутів державної організації є її військова служба. Кожна провінція зобов'язана була виставляти певну кількість солдатів (Maksudi, 2017).

Широке використання “*sü*”, особливо в давньотурецький період, і велика кількість військових термінів, які воно утворив з іншими морфемами, показують, що це слово було основною складовою словника турецької мови з найдавніших часів. Дане слово також відображається в народних приказках, саме в значенні солдат: “*Sü uyur düşman uyumaz*” (поки солдат спить, ворог не спить), тобто завжди потрібно бути насторожі (Kahraman, 2018).

Ще одним суто турецьким, є слово “*orda*” – воно є загальним для всіх турецьких діалектів, в минулому ним називали кочові племена, союзи та центри, де проживали правителі цих союзів (*Ak Orda* – Біла Орда, *Altın Orda*, – Золота Орда) (Bokuleva, Avakova&Abeldayev, 2012). Сьогодні це слово існує в якості “*ordu*” і позначає військо. Таке ж значення слово “орда” має і в українській мові (Галенко, 2010).

Спираючись на дослідження древньотюркської військової структури Е. Дурмуш (Durmuş, 2020), зазначимо про спадкоємність традицій військової організації та військової лексики від тюркського до сучасного турецького війська. Древньотюркська військова структура формувалася за певним порядком. Найбільшою військовою частиною в армії древніх тюрків була сила в 10 тисяч чоловік. Як раніше так і зараз дивізію (загін чисельністю 10 тисяч чоловік і більше) позначає тюркське слово “*tümen*”. Дивізії ділились на тисячі, сотні та десятки, а їх керівникам призначили окремих командирів: “*tümenbaşı*” (голова дивізії), “*binbaşı*” (тисячник – суч. тур. – майор), “*yüzbaşı*” (сотник – суч. тур. – капітан), “*onbaşı*” (десятник – суч. тур. – капрал). Спостерігаємо просту схему побудови звання – “*bin*” (тисяча), “*yüz*” (сто), “*on*” (десять) і “*başı*” (голова) – тобто керуючий загоном відповідно до кількості солдатів. Всі ці звання окрім “*tümenbaşı*”, в такому ж вигляді позначають військові звання в

сучасній турецькій армії, зберігаючи порядок цієї ж ієрархії. Ця система була дуже схожа на сьогоднішню турецьку військову організацію. Що ще важливіше, ця система і лягла в її основу. “*Tümenbaşı*” зазнало заміни тюркського “*baş*” (голова), на німецьке запозичення “*general*” – “*tümgeneral*”, що використовується сьогодні як звання генерал-майора. Ще одним прикладом зі збереженням змісту звання, є тюркське “*çabış*”, що стало “*çavuş*”, і сьогодні є турецьким званням сержант (Turan, 2018). Сучасне звання рядовий – “*er*” теж згадується в Орхонських написах в значенні “людина, солдат” (Eker, 2006b).

Тобто як бачимо, давня військова турецька термінологія широко використовується і сьогодні. Ще одним яскравим прикладом є використання тюркського слова “*akınçı*”, яке стало турецьким “*akıncı*” і за часів османів позначало легку кавалерію. Сьогодні ж в значенні “нальотчик” це слово використовується в назві важкого ударного безпілота – “*Bayraktar Akıncı*”.

Таким чином можна виділити наступні способи терміноутворення:

а) надання наявним словам нових значень: “*orda*” означало центр правителя, зараз “*ordu*” – військо, “*binbaşı*” (тисячник – суч. тур. – майор), “*yüzbaşı*” (сотник – суч. тур. – капітан), “*onbaşı*” (десятник – суч. тур. – капрал), – “*er*” означало “людина, солдат” – сучасне звання рядовий;

б) складання основ: *su+beyi* – *subay*, *sü+baş* – *sübaşı*;

в) укладання словосполучень: *Astsubay Çavuş* (Сержант першого класу), *topçu subay* (офіцер артилерії), *muvazzaf subay* (штатний офіцер).

Отже, турецька військова лексика отримала свою сучасну форму передаючись із покоління в покоління. Збройні сили Туреччини мають власне військове вираження і стиль, широку термінологію та корпоративну культуру, успадковану від давньотурецького періоду, сформовану османами і затверджену остаточну форму в сучасній турецькій мові. Терміни переважно утворюються шляхом складання основ, укладання словосполучень та надання вже існуючим термінам нових значень.

2.2.2 Запозичена турецька військова термінологія

За всю історію існування до турецької мови увійшло чимало іноземних слів. З періоду кок-тюрків, в писемних пам'ятках майже немає запозичених слів. Проте починаючи з уйгурського періоду вже можемо прослідкувати певну кількість запозиченої лексики. Згодом, через прийняття релігій маніхейства та буддизму, в мову почали надходити слова з гінді, санскриту, согдійської та китайської мов. Частота таких слів у написах становить близько 1%. Що стосується уйгурського періоду, то цей показник вже становить від 2% до 12% (Aksan, 1977). Після прийняття ісламу турецька, яка зазнала значного впливу арабської та перської мов, майже повністю змінилася і перебувала під східним впливом аж до процесу вестернізації, який почав набирати обертів з середини 1800-х років. Після періоду Танзимату в Османській імперії, внаслідок розвитку відносин із західним світом, слова із західних мов почали надходити до турецької. Насамперед впливала мова французів, з якими османи мали тісні комерційні та політичні відносини.

Простежити процес подальших запозичень у військовій сфері дозволяє ґрунтовне дослідження праці "*Usūl ü Fenn-i Harb*", О. Зейлека (Zeylek, 2016). Книга анонімна, написана у першій половині 19 століття, коли османська армія визнала перевагу західних держав і намагалася створити нову армію та нову систему військової освіти. Термінологічно, військові терміни в цій книзі, як правило, походять з арабської та перської мови. Крім них, можна зустріти також слова європейської мови. З 444 військових термінів, які автор розглянув, майже 75% арабські. Це пояснюється тим, що в 19 столітті в османській палацовій адміністрації, у внутрішньому листуванні держави та в літературі використовувалася переважно арабська. Також зустрічалися терміни з перської, грецької, італійської, французької та сербської мов.

Запозичені слова так чи інакше зустрічаються в кожній мові. Основні причини появи іноземних елементів у турецькій такі: радикальні зміни у суспільному житті, зміни у релігії та культурі, перекладацька діяльність, зміна

алфавіту, відсталість, недостатня обізнаність щодо мови, освіта іноземною мовою, географічні зміни території держави (Buran, 2008). Хоч з початком “мовної революції” розпочався новий прорив і була проведена інтенсивна діяльність з очищення турецької мови від запозичених слів, турецька військова сфера наразі більше складається із запозичених термінів ніж власних. Адже багатьом словам арабського та перського походження, які були вилучені з мови, не можна знайти достатньо турецьких еквівалентів. Крім того, швидка індустріалізація на Заході та розвиток у різних галузях науки зробили наукове життя Туреччини трохи більше залежним від Заходу. Пізніше, з розвитком технологій та пануючим положенням Сполучених Штатів у світі, та вступом у 1952 році Туреччини до НАТО, на турецьку почала значно впливати й англійська мова.

Розподіл запозичених військових термінів на сучасному етапі вивчав С. Індже (İnce, 2020). Досліджуючи Словник турецької мови (Türkçe Sözlük, 2011) він визначив 148 військових термінів іноземного походження. Спираючись на цю працю ми виокремили тільки ті терміни, що функціонують наразі у військовій сфері, відкинувши слова османської епохи. Ми виділили 66 термінів, з них: 23 арабських, 22 французьких, 8 італійських, 6 перських, 3 англійські, 2 німецькі, 1 угорський, 1 грецький. У відсотковому відношенні за мовами розподіл такий: 34,8% арабська; 33,3% французька; 12,1% італійська; 9% перська; 4,5% англійська; 3,3% німецька мова; 1,5% грецька; угорська 1,5%. (див. Додаток А). На основі наведених запозичень нами було створено турецько-український словник запозиченої військової термінології (див. Додаток Б). Завдяки класифікації за тематичними групами, можемо простежити серед яких військових понять використовується найбільше запозичень:

Військовий склад: нім. – *general* “генерал”, ар. – *asker* “солдат”, *muvazzaf* “офіцери та унтер-офіцери”, пер. – *yaver* “ад'ютант”, фр. – *amiral* “адмірал”, *mareşal* “маршал”, *kumandan* “командир”;

Військо: ар. – *kuvvet* “збройні сили країни”, *muharip* “воїн”, пер. – *piyade* “піхота”, іт. – *filo* “флот”;

Зброя та озброєння: пер. – *serhane* “боєприпаси”, *havan* “міномет”, *namlu* “ствол”, фр. – *bazooka* “базука”, *füzesavar* “протиракетний”, *mitralyöz* “кулемет Гатлінга”, *mekanize* “механізований”, *motorize* “моторизований”, *şarapnel* “шрапнель”, *tank* “танк”, англ. – *mayın* “міна”, іт. – *karabina* “гвинтівка або рушниця зі зменшеною довжиною ствола”, гр. – *sakuleta* “снаряд зроблений шляхом заповнення цвяхами, болтами та іншими матеріалами”;

Військово-морські сили: ар. – *hücumbot* “ракетний катер”, *muhrip* “есмінець”, фр. – *korvet* “тип військового корабля – корвет”, *kruvazör* “крейсер”, англ. – *gambot* “канонерський човен”;

Спецпідрозділи: ар. – *Inzibat* “військова поліція”, *istihkâm* “військова інженерія”, фр. – *komando* “командос”, іт. – *Jandarma* “жандармерія”;

Структурно-організаційні: нім. – *manga* “загін від 9-11 осіб”, ар. – *karargâh* “штаб-квартира”, *kita* “військовий підрозділ”, *müfreze* “загін”, фр. – *garnizon* “гарнізон”, *grup* “група”, англ. – *tim* “бригада”, іт. – *batarya* “батарея”.

Документація: ар. – *talimat* “директива, інструкція”, *tezkere* “документ, що підтверджує припинення військової служби”;

Одяг та забезпечення: ар. – *tauin* “раціон, солдатський хліб”, фр. – *apolet* “погони”, *debbou* “склад військових товарів”, *kaput* “солдатське пальто, шинель”, іт. – *kumanya* “припаси”, уг.– *palaska* “ремін з кишенями для зберігання куль або стрічки для носіння боєприпасів”;

Оперативно-тактичні терміни: ар. – *serphe* “фронт”, *harekât* “операція”, *harp* “війна”, *menzil* “далекобійність”, *mevzi* “позиція”, *muharebe* “битва”, *mütareke* “перемир'я”, *destek* “підтримка, допомога або захист, що надається підрозділу”, фр. – *bombardiman* “бомбардування”, *taktik* “тактика”, іт. – *abluka* “блокада”, *manevra* “маневр”, *salvo* “залп, шквал вогню”;

Укриття: ар. – *tabuya* “редут, укриття”, пер. – *siper* “траншея”, фр. – *kazamat* “укриття, збудоване для захисту від гаубиць і бомб або траншея”.

Військові команди: фр. – *marş* “команда “кроком руш””;

Тож загалом запозичені терміни є в більшості груп військових понять, переважно з арабської та французької мов. Найбільше запозичених термінів

серед позначень зброї, озброєння, структурно-організаційних одиниць та оперативно-тактичних понять. Зазвичай відбувається повне запозичення (внутрішня форма разом із зовнішньою формою) з адаптацію іншомовного слова до фонетичних та морфологічних особливостей турецької: англ. – *team* – тур. *tim* “бригада”, фр. – *mitrailleuse* – тур. *mitralyöz* “кулемет Гатлінга” іт. – *manovra* – тур. *manevra* “маневр” або неповне запозичення (тільки внутрішня форма). Також зустрічається складання основ запозичених і турецьких слів – фр. *fusée* “ракета” – тур. *füze+savar* (той що зберігає, відштовхує) – *füzesavar* “протиракетний”.

Детальніше розглянемо деякі групи термінів. Серед запозичень чимало військових архаїзмів – *divaniharp* “військовий суд”, *ferik* “генерал-майор”, *istihkâm* “військовий інженер”, *levazimat* “вся військова техніка”. Всі це османські слова, що наразі замінені на турецькі. Потрібно звертати увагу на слова, що використовуються в різних сферах. Залежно від контексту *ameliyat* “операція” використовується як в медичній, так і в військовій галузі. (Абдуррахимова, 2018). При читанні військового тексту також можна зустрітися з ситуацією багатозначності слова в тексті. Оскільки одне і те ж слово загальнолітературної мови в різних галузях військової справи переосмислюється по-своєму, то прийнято вважати, що ми маємо справу з омонімією термінів. Наприклад: *sefer* – поїздка, а також військова експедиція, похід, *havan* – міномет і ступа, *kaput* – солдатське пальто і капот машини, *kalkan* – щит, захисник, охоронник, і риба тюрбо(калкан) (Duran, 2021), *tezkere* – компас, спис, а також документ, що підтверджує припинення військової служби. *Kita* – більш відоме під значенням “континет” проте це слово також означає військову частину, організації, які включають тактичні та адміністративні підрозділи та збираються під командуванням для виконання завдання. До того друге значення настільки не поширене, що його визначення ми знайшли лише в офіційній газеті від Міністерства національної оборони (2016). В даному випадку це підкреслює закритість військової лексики, яка призначена лише для конкретного кола осіб – військовослужбовців.

Проаналізувавши сучасні турецькі військові звання, ми виявили, що за винятком слова *asker* “солдат”, яке ввійшло до турецької з арабської, та слів *general* “генерал”, *mareşal* “маршал”, *amiral* “адмірал”, які увійшли із західних мов, назви чинів мають турецьке походження. Можна сказати, що ця ситуація безпосередньо пов’язана з Мовною революцією в Туреччині. У Туреччині слова *general* “генерал”, *amiral* “адмірал” та *mareşal* “маршал” західного походження використовуються на вищих рівнях, а нові слова утворюються способом об’єднання двох слів шляхом додавання скорочення і потрібних турецьких префіксів до слова генерал відповідно до ступенів – *tuğ*, *tüm*, *kor*, *or*. Наприклад: *orgeneral* “генерал армії”, *oramiral* “адмірал”, *korgeneral* “корпусний генерал чи генерал-лейтенант”, *koramiral* “віце-адмірал”, *tümgeneral* “генерал дивізії”, *tüamiral* “контр-адмірал”, *tuğgeneral* “бригадний генерал”, *tuğamiral* “командор” (Kılıç, 2020, Kiraz& Yaman, 2006).

Таким чином у чисельному вираженні кількість повністю іншомовних слів, що позначають військове звання, у турецькій армії – чотири (*asker*, *general*, *mareşal*, *amiral*), тоді як кількість термінів, утворених принаймні одним іноземним словом (*sözleşmeli asker* – солдат за контрактом, *tuğgeneral* – бригадний генерал, *uzman jandarma* – спеціалізована жандармерія) близько 12. Всі інші звання відносяться до турецького походження. В кількісному відношенні звання турецького походження значно переважають над званнями із запозиченими елементами.

Головними джерелами на які ми спиралися під час нашого дослідження є: Статут Збройних сил Турецької Республіки, Регламент для визначення стану здоров’я особового складу Збройних сил Туреччини, Головного командування жандармерії та Командування берегової охорони, тексти з офіційних сайтів Міністерства оборони Туреччини, Командування Сухопутних Сил, Командування Повітряних сил, Командування Військово-Морських сил, наукові військові журнали, військово-публіцистичні статті. Проаналізувавши 40 фрагментів різних військових текстів (по 10 фрагментів на військовий жанр) ми визначили кількість вживаних запозичень в турецькій військовій лексиці.

Методом кількісного аналізу ми виявили, що: у військово-наукових текстах 68% запозичених слів, 32% слів турецького походження, у військово-технічних 83% запозичених, 17% турецьких слів, у статутах та настановах 72% – запозичених, 28% турецьких, у військово-публіцистичних 66% запозичених, 34% слова турецького походження. Таким чином, ми визначили, що запозичена лексика активно використовується в турецьких військових текстах, разом з тим ми бачимо і турецькі терміни, проте варіативність кількості запозичень залежить від конкретного тексту.

Отже, турецька військова лексика насичена запозиченнями з арабської, французької, перської, англійської, італійської мов. Найбільше запозичених термінів для позначення зброї, озброєння, структурно-організаційних одиниць та оперативно-тактичних понять. Переважно відбувається повне запозичення терміна з адаптацією до фонетичних та морфологічних особливостей турецької. Серед військових термінів також можна виділити архаїзми, багатозначні слова, та омоніми. Військові звання переважно складаються з суто турецьких слів, хоча назви найвищих чинів мають запозичені елементи.

2.3 Аббревіатури та скорочення

Як зазначалося вище, використання аббревіатур та скорочень є однією з основних ознак, що характеризують військовий текст. Широке використання скорочених слів легко пояснити зважаючи на основну мету військового тексту – донести інформацію. Чим швидше і точніше вона буде передана, тим якісніше буде виконання завдання, покладене на військовослужбовців. Адже аббревіація є засобом концентрації інформації, так як скорочується час на вимову часто громіздких назв організацій, установ, чи зброї. Таким чином передається максимальна кількість інформації за мінімальний проміжок часу. До того ж аббревіатури можуть використовуватися у військовій справі для шифрування

інформації, аби сторонній слухач, чи то ворог чи то цивільний, не міг зрозуміти про що говорять військові чи що планують робити.

Перш за все, розглянемо основні поняття досліджуваної теми. Термін “аббревіатура” є неоднозначним і кожен науковець витлумачує його по різному. За визначенням В.В. Борисова (1972) аббревіатура це “буква або коротке поєднання букв, що мають алфавітну схожість з вихідним словом або виразом і використовуються замість цього слова або виразу для стислості” (с. 129). За іншим визначенням, “аббревіатура – це складноскорочене слово, утворене з початкових складів або з перших літер словосполучення” (Бусел, 2005, с. 2). Найбільш влучним, на нашу думку, є наступне формулювання: “аббревіатура (лат. *abbreviatio* – “скорочую”) – іменник, утворений з усічених слів вихідного словосполучення чи з усічених компонентів вихідного складного слова” (Єрмоленко, Биби́к&Тодор 2001, с. 9). Потрібно зазначити, що досі немає чіткого розмежування термінів “аббревіатура” і “складноскорочене слово”. Проте аббревіатури утворюються шляхом усіченням основ і цим відрізняються від власне скорочених слів (В. Пачева&М.Пачева, 2016).

Турецькі мовознавці для позначення аббревіатур використовуються різні терміни (“*abbreviation*”, “*kısaltılmış sözcük*”, “*kısaltma*”, “*akronim*”, “*iktisar*”), проте жоден з них немає чіткого і єдиного визначення навіть в турецьких словниках. Таку тенденцію досліджуючи турецькі словники, визначив Х. Їлдиз (Yıldız, 2010b). У Словнику граматичних термінів (*Grammer Terimleri Sözlüğü*) надається таке визначення: “аббревіація – це форма скорочення на письмі часто використовуваних слів, власних імен та назв організацій, з метою економії місця, зручності”, у Словнику літературних термінів (*Yazın Terimleri Sözlüğü*), аббревіатура це “коротке пояснення назв, слів за першими складами, що згадуються на письмі, позначка”, а у Словнику мовознавчих термінів (*Dilbilim Terimleri Sözlüğü*): “форма літери, яка використовується на письмі для скороченого позначення слова за його літерами”. Тож кожен словник трактує поняття аббревіатури по своєму (Виклюк, 2014, с.52).

Абревіатури досліджували Д. Алексєєв, О. Тур, Х.Акалин, М.Еркан та інші. Особливостями військових абревіатур займалися І.Виклюк, О.Є.Мілова, А.А.Дроговоз, В.В.Борисов, Ш.Бектурдієва. Залежно від того, що лежить в основі класифікації українські мовознавці виділяють наступні види абревіатур: за характером побудови (прості, складені, подільні і неподільні) та залежно від структури та вимови (ініціальні, складового типу (уламкові), змішані, усічено-словесні, словоморфні, комбіновані та ініціально-цифрові) (Горпинич, 1999). Також існує класифікація за походженням абревіатур, утворені з слів власної мови, чи від слів іншомовного походження. Ще одним прикладом – є класифікація за змістом, або за тематикою. Це різні назви – міжнародних організацій, військових угруповань, географічних об'єктів, видавництв, установ, документів тощо (В. Пачева&М.Пачева, 2016). Військові скорочення також діляться на одно-, дво-, три-, чотири- та більше компонентні, в залежності від кількості слів (Мілова& Дроговоз, 2018).

Серед вітчизняних науковців перевага надається класифікації абревіатур за структурними ознаками. Тобто залежно від того, як згортаються словосполучення в окремі слова та як при цьому скорочуються їхні компоненти. Загалом на основі структурних особливостей компонентів в українській мові виокремлюють чотири види абревіатур. Літерні (ініціальні) складаються з початкових літер (ООН, США, НАН), звукові – з початкових звуків (вуз, САК), складові – з початкових складів кожного слова словосполучення (машпром, страйкком). Існують мішані абревіатури, в яких поєднані початкова частина першого слова і ціле друге (морфлот), початок першого слова та кінець останнього (мопед – від [мо(тоцикл + велоси)пед] (Климович, 2007, с. 5).

Схиляючись до класифікації І. Виклюк (2013), у сучасній турецькій мові можна виділити такі структурні типи військових абревіатур: 1. Ініціальні, які залежно від способу творення і типу вимови діляться на кілька підтипів:

а) Буквені (алфавітні) – утворюються складанням початкових букв твірних слів: *TSK – Türk Silahlı Kuvvetleri* – Збройні сили Туреччини, *MSB* –

Milli Savunma Bakanlığı – Міністерство національної оборони, *HGM* – *Harita Genel Müdürlüğü* – Головне управління картографування. Також іноді опускаються службові частини мови: *GEH* – *gözetleme ve emniyet hattı* – лінія спостереження та безпеки.

б) Звукові (акроніми) – утворюються з початкових звуків слів вихідного словосполучення. Наприклад: *YAŞ* – *Yüksek Askeri Şura* – Вища військова рада, *İHA* – *İnsansız hava aracı* – Безпілотний літальний апарат, *UAEA* – *Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı* – Міжнародне агентство з атомної енергії.

в) Буквено-звукові (звуко - буквені) – утворюються із початкових літер та звуків слів вихідного словосполучення (у різних комбінаціях). Наприклад: *AYİM* – *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi* – Вищий військовий адміністративний суд, *OEH* – *Ortaklık Eşgüdüm Hücresi* – Координаційний осередок партнерства, *EDOK* – *Eğitim ve Doktrin Komutanlığı* – Навчання і доктринальне командування.

2. Комбіновані (змішані), серед яких можна виділити такі підтипи:

а) утворені поєднанням усіченої початкової основи одного чи двох слів, з початковими звуками та літерами наступних слів. Наприклад: *İSTRAP* – *istihbarat raporu* – звіт розвідки, *HAFÜSA* – *harekât alanı füze savunması* – театр військових дій протиракетної оборони, *ARGE* – *araştırma geliştirme* – дослідження та розробка.

б) утворені в результаті поєднання початкової частини одного слова і цілого слова, тобто так звані частковоскорочені слова. Наприклад: *albay* – (*alay+bay*) – полковник; *tümgeneral* – (*tümen+general*) – генерал-майор (Криворучко, 2021).

Як вже зазначалося вище, турецькі науковці використовують різні позначення для слів аббревіатура та скорочення (вони не розділяють ці поняття), тому важко перекласти значення конкретного терміну, і який саме зміст було в нього закладено. Тому зважаючи на українську класифікацію, ми окремо виділяємо скорочення в турецьких текстах. З. Ток (Ток, 2019) виділяє три типи турецьких скорочень: аббревіатура, скорочення та скорочення найменувань.

1) Це тип абрєвіатури, створеної шляхом використання першої літери кожного слова в назвах (*Birleşmiş Milletler*→*BM*); 2) Скорочення утворене шляхом об'єднання кількох основних літер, які складають слово, зазвичай утворюється з перших літер (*İng.*→*İngilizce*); 3) Утворюються завдяки поєднанню кількох літер слів разом із першими літерами наступних слів (*Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi* → *MERNİS*).

Тож турецькі мовознавці не розрізняють окремо поняття абрєвіатура та скорочення та відносять їх до однієї класифікації (Atabay, 1980, Çobanlı, 2001, Karaca, 2017). Проте ми виділили наступні способи утворення турецьких військових скорочень:

1) Перші три літери слова, яке потрібно скоротити, і крапка в кінці (крапка характерна для всіх турецьких скорочень): *Gen.* – *General* “генерал”, *Kur.* – *Kurmay* “штаб”, *Top.* – *Topçu* “артилерист”;

2) У складних словах за основу беруться перші три літери першого слова і перша буква другого слова: *Tuğ.* – *Tuğamiral* “контр-адмірал”, *Tümg.* – *Tümgeneral* “генерал-майор”, *Alb.* – *Albay* “полковник”;

3) Односкладні слова скорочуються за першою літерою: *A.* – *Alay* “полк”, *J.* – *Jandarma* “жандармерія”, *K.* – *Komutan*, *Komutanlığı* “командир, командування”;

4) За деякими голосними/приголосними слів (найчастіше зустрічається): *Atğm.* – *Asteğmen* “прапорщик”, *Çvş.* – *Çavuş* “сержант”, *Tnk.* – *Tank* “танк”, *Vnb.* – *Binbaşı* “майор”, *Asb.* – *Astsubay* “старшина”;

5) Скорочення двох і більше слів між якими ставиться крапка: *Kur. Başk.* – *Kurmay Başkanlığı (Başkanı)* “Начальник штабу”; *As. İz.* – *Askeri İnzibat* “Комендантський патруль”; *Dz. Kuv. K.* – *Deniz Kuvvetleri Komutanı, Komutanlığı* “Командувач морськими силами”.

Отже, військові абрєвіатури та скорочення є важливим елементом турецьких військових текстів. Турецькі мовознавці не мають чіткої дефініції для термінів абрєвіатура та скорочення, проте мають різноманітну базу для їхньої класифікації. Ми окремо виділили структурні особливості турецьких

військових аббревіатур, що поділяються на два основні типи: ініціальні та комбіновані. Аббревіації підлягають назви установ, озброєння, військових звань. За способом утворення військових скорочень переважають скорочення перших літер та скорочення за приголосними, в кінці яких ставиться крапка. Переважно скорочують назви військових звань, установ, зброї та озброєння.

2.4 Турецький військовий жаргон

Військова мова характеризується не тільки літературними, загальноживаними словами, а й професійним сленгом. Наявність сленгу чи жаргону є невід'ємним елементом військової лексики. До того ж використання жаргонізмів є важливою частиною для усвідомлення військовослужбовцями своєї належності до єдиної, переважно закритої професійно групи.

Найбільш ґрунтовно, джерела, що містять великий обсяг військової емоційно забарвленої лексики, або військового сленгу, дослідив мовознавець Г. А. Судзіловський (Судзиловский, 1973). Під військовим сленгом він розуміє лексичний шар мови, що використовується для позначення військових понять. Військовий сленг інтенсивно використовується в усній мові, але зустрічається і у військовій публіцистиці, військово-художньої літературі, у деяких видах військових документів. Найчастіше використовується в особистому листуванні військовослужбовців, їх щоденниках. Військовий сленг є різновидом професійного сленгу, в якому мовознавець виділяє дві основні лексичні категорії: просторічну лексику і жаргонізми.

В.В. Балабін (2002) визначає військовий сленг як ненормативну, неформальну, стилістично знижену, функціонально обмежену мову військовослужбовців. Автор вважає, що сленг відображає спосіб життя, моральні цінності та культуру військових, показує їхнє ставлення до інших груп – професійних, соціальних, етнічних, тощо. Вітчизняні та зарубіжні лінгвісти у своїх дослідженнях підкреслюють відсутність загальноприйнятих тлумачень понять “сленг” та “військовий сленг”. Ми схилиємося до

трактування І.В. Арнольда (2006), що сленг це той лексичний шар, який знаходиться поза межами літературної мови та має яскраво виражені оцінювальні, експресивні та емоційні конотації.

Один з перших дослідників турецького сленгу, Ф. Девелліоглу (Devellioğlu, 1945), відносить сленг до групи спеціальних мов, що утворений шляхом надання деяких особливостей словам загальної мови та додаванням спеціальних слів; мова, властива певній групі чи соціальному класу в суспільстві. Х. Актунч (Aktunç, 2008) класифікує сленг на групи, з яких солдатський (казармений) сленг відносить до групи лексики “закритого світу”.

Як зазначає, Х. Їлдиз (Yıldız, 2010a), поняття жаргону в деяких турецьких джерелах плутають із сленгом, а поняття сленгу з ненормативною лексикою. До того ж турецькі мовознавці часто синонімічно вживають поняття сленг та жаргон. Так само роблять і інші вчені, (Митчелл, 2014, Лазаревич, 2000), використовуючи, зокрема в російському мовознавстві, ці терміни як синонімічні. Проте є турецькі дослідники, які розділяють ці поняття, і вважають, що сленг – це розмовний народний жанр, що виник із специфічного словникового запасу професійної чи соціальної групи і є “жаргоном”, доки він залишається унікальним для цих груп. Коли він перестає бути власністю певної групи і потрапляє в загальний обіг, його називають “сленгом” (Çobanoğlu, 2005). Також для позначення сленгу використовують термін соціолект, що визначається визначає сферу використання сленгу відповідно до соціального становища людей у суспільстві (Taş, 2001). Тоді як турецькому словнику ТДК, використовується саме слово жаргон, і визначається як спеціальна мова чи лексика, яку використовують люди однієї професії чи спільноти, окрім загальної мови.

То ж об'єднуючи всі ці поняття, схилиємося до формулювання – військовий жаргон (соціолект). Це ненормативна, неформальна, стилістично знижена, функціонально обмежена мова військовослужбовців, що використовується з метою здійснення певних мовленнєвих функцій (експресивної, оцінної, евфемістичної тощо). Завдяки соціолекту, окремі особи

об'єднуються в групи, які будуть відрізнятися від інших. До того ж соціолекти є ресурсом для поповнення лексичного й фразеологічного складу мови, адже деяка частина жаргонізмів може проникати до загальноживаної чи літературної – особливо мови художніх творів (Погонець, 2019). То ж хоча всі ці терміни розрізняються в турецькому мовознавстві, переважно під словами сленг і жаргон розуміється одне і теж поняття, тому ми схильні використовувати ці терміни синонімічно.

Серед турецьких науковців, що досліджують військовий сленг можна виділити Ф. Бінгьольче (Bingölçe, 2005), яка створила словник військового сленгу, який включає мову та ритуали рядових і сержантів, а також сленг учнів військової школи та професійний солдатський жаргон. Базуючись на цьому дослідженні, Г. Тунч (Tunç, 2008), дослідив метафоричну структуру сленгових виразів пов'язаних з військовою службою. Він досліджує різну тематику, наприклад спорідненості (дід, онук), чи смерті (могила, кладовище). Також широко досліджується сленг військових шкіл (Yıldız, 2002, Arslan, 2004).

Військовий сленг охоплює практично всі сфери військового життя і активно використовується в усному спілкуванні військовослужбовців. Виділяють три основні особливості будь-якої емоційно-експресивної лексики : її зв'язок з тим чи іншим історичним періодом, вузька професійна спрямованість і динамічний розвиток. Військовий сленг є важливим соціальним елементом, що допомагає об'єднати і згуртувати людей, які до вступу на військову службу належали до різних соціальних груп, спростити адаптацію у військовому середовищі, коли людині доводиться швидко звикати до великої кількості слів, що позначають реалії військового життя (Балканов, 2017).

В Туреччині, військовий жаргон, лексика якого складається з споріднених імен, понять, пов'язаних із життям, аббревіатур, редуплікацій, фраз, тропів і порівнянь, здебільшого використовується солдатами вищого класу, які є домінуючою та впливовою групою порівняно з іншими солдатами (Yıldız, 2010a).

Ми поділили турецький військовий жаргон за такими тематичними групами:

а) жаргонізми на основі іронії та жартів: *badi* “гусеня”: солдати, які є хорошими друзями; *çarşı* “базар”: солдати перебувають у відпустці та проводять вільний час поза військом, але в рамках певних правил; *çürük* “гнилий”: особа, яка не може проходити військову службу через хворобу; *gazino* “казино”: місце, призначене для задоволення потреб військових у їжі та напоях; *çıval* “мішок”: термін, який використовується короткостроковими солдатами для довгострокових; *disko* “дискотека”: аббревіатура дисциплінарного відділення, куди відправляють засуджених; *kebab* “кебаб): військова служба в комфортних умовах; *conî tonî*: вираз, що використовується вищими класами полегшення самопочуття, коли вони перебувають у депресії; *kahraman Mehmetçik* “герой Мехметчик”: вираз, який використовують командири для мотивації солдатів; *kazan yoklaması* “перкличка казану”: опитування, проведене під час збору; *yumurtacı* “яйцезбирач”: слово, яке використовується для позначення солдатів у жандармерії. (Раніше перегній, змішаний з яйцем, використовувався як розчин для будівництва. Ходячи по селам, ці яйця збирали жандарми);

б) ставлення до новобранців: *acemi* “новачок, новобранець”: особа, яка щойно розпочала військову службу; *mezar taşı* “надгробна плита”: статус новобранців у війську порівняно з старшими;

в) військові звання: *albay* “полковник”: солдат, який вступає на службу в похилому віці або який вважає себе високопоставленим командиром; *alayı* “в'їдливий” найвищий командир полку; *çift kazık* “подвійна ставка”: сержант;

г) відносини між солдатами різних рангів та термінів служби: *bedelli* “платний”: солдат, який проходить військову службу як найманець; *hoca* “учитель”: солдат, що служить короткий термін; *poşet* “сумка, пакет”: вираз, який використовується довгостроковими солдатами для короткочасних;

г) жаргонізми на основі спорідненості: *baba* “батько”: командир, який добре ставиться до солдата; *basanak* “шурин”: слово звернення, яке вживають

заступники один до одного; *dede* “дід”: термін, який використовується солдатами нижчого положення для солдатів вищого положення; *torun* “онук”: термін, який використовується солдатами вищого ранга до нижчих;

д) суперництво за типом військ: *bitli piyade* “блехаста піхота”: вказує на те, що солдати піхотного підрозділу не доглянуті;

е) відпустка чи демобілізація: *doğan güneş* “схід сонця”: день закінчення військової служби та демобілізація; *hür general* “вільний генерал”: демобілізований солдат; *mehtar* “місячне світло”: час, що залишився до дня, коли солдат піде у відпустку; *şafak* “світанок”: час, що залишився до демобілізації; *boru* “труба”: час між датами звільнення будь-яких двох солдатів;

є) нейтрально-оцінні: *çapraz* “діагональ”: охоронець піднімає ствол гвинтівки до рівня плечей і утворює градусний кут по відношенню до тіла; *keleş*: аббревіатура для автоматів Калашникова; *firari* “дезертир”: той, хто тікає від служби в армії або з армії, коли служить.

Отже, турецький військовий жаргон складається переважно з загальноновживаних слів, яким надається нове значення. Слова, що входять до складу жаргону, можуть бути незрозумілими для людини, яка не належить до цієї групи, або вживатися в зовсім іншому значенні, хоча це звичайні слова. У цьому контексті використання жаргону іноді створює перешкоду в плані спілкування. Найбільше жаргонізмів створено на основі іронії та жартів, спорідненості, тем, що стосуються відпустки чи демобілізації та відносинами між солдатами в залежності від рангу та терміну служби.

Висновки до Розділу 2

Аналізуючи турецьку військову лексику ми визначили, що вона є різновидом спеціальної лексики, та належить до фахової мови. Основними складовими цієї лексики є терміни, аббревіатури і скорочення, та військовий жаргон. Військова термінологія виражає всі поняття, що стосуються військової справи. Характерною рисою даної лексики – є її активний розвиток та постійне оновлення лексичного складу.

Ми класифікували турецькі військові терміни на основі родів військ та збройних сил на: терміни Сухопутних військ, Військово-морських та Військово-повітряних Сил. Основними способами утворення турецьким військових термінів є використання та модернізація наявних ресурсів мови та використання запозичень. Використовуються морфологічні та лексико-семантичні способи утворення термінів.

За походженням та способом утворення турецькі військові терміни поділяються на власне турецькі та запозичені. Турецька військова лексика має широку базу власне тюркської термінології, що сформувалася за часів османської доби та набула остаточного виду в сучасній турецькій мові. Характерною рисою утворення сучасних військових звань є використання тюркського слова “*sü*”, що узагальнювало поняття армії та війська. Використовуючи старотурецькі слова, нові терміни утворюються переважно шляхом складання основ та надання вже існуючим термінам нових значень.

Ще однією характерною ознакою турецької військової лексики є широке вживання запозичень з арабської, французької, перської, англійської, італійської мов. Завдяки чіткій систематизації та класифікації ми виявили, що найбільше запозичених термінів використовується для позначень зброї, озброєння, структурно-організаційних одиниць та оперативно-тактичних понять. Запозичена лексика активно використовується в турецьких військових текстах, проте варіативність кількості запозичень залежить від конкретного тексту. Повне запозичення терміна супроводжується адаптацією до фонетичних

та морфологічних особливостей турецької мови. Турецькі військові терміни також представлені архаїзмами, багатозначними слова та омонімами.

Дослідивши походження військових звань, ми виявили, що переважна більшість з них є турецькими за своїм походженням, проте для назв вищих рангів використовуються елементи запозичених слів. Кількість суцільно запозичених слів для позначення рангів – чотири.

Ми також визначили, що важливим елементом турецьких військових текстів є військові аббревіатури та скорочення. Турецькі мовознавці розрізняють поняття аббревіатура та скорочення та не мають одностайного визначення, використовуючи різні терміни на позначення одного поняття. Ми окремо виділили структурні особливості турецьких військових аббревіатур, що поділяються на два основні типи: ініціальні та комбіновані. Найчастіше аббревіатури утворюються з назв установ, рангів, озброєння. За способом утворення військових скорочень переважають скорочення перших літер та скорочення за приголосними, в кінці яких ставиться крапка. Переважно скороченню піддаються назви військових звань, установ, зброї та озброєння.

Завдяки детальному вивченню та класифікації ми прийшли до висновку, що турецький військовий жаргон складається переважно з загальноживаних слів, яким надається нове значення. Жаргон є переважно закритою лексикою, яку використовують військовослужбовці для спілкування між собою. Тому сторонні особи не зможуть зрозуміти зміст розмови військових. Використавши класифікацію за тематичними групами, ми виявили, що найбільше турецьких військових жаргонізмів створено на основі іронічного чи жартівливого спрямування, фактору спорідненості а також тем, що стосуються відпустки чи демобілізації.

РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ

3.1 Синтаксична структура турецького військового тексту

Поряд з лексичною складовою, не менш важливою частиною турецьких військових текстів є їхні граматичні особливості. Завдяки цим рисам, військові тексти вирізняються з-поміж низки інших. Турецькі військові тексти мають свою унікальну синтаксичну структуру. Вище, в першому розділі, в контексті особливостей військових жанрів, ми визначили наступні спільні характеристики військових текстів, такі як: використання безособових форм, відсутність висловлювання від 1-ї особи, переважне вживання безособових форм пасивного стану, широке вживання спеціальної термінології. Також потрібно зазначити, що зазвичай не використовуються інверсійні речення. Залежно від жанру варіюється ступінь використання емоційно забарвлених виразів, креслень, таблиць, тощо. Проте граматичні особливості лишаються переважно загальними для всіх жанрів військових текстів. Проаналізувавши турецькі військові тексти (за жанровою ознакою включно), ми визначили притаманні їм синтаксичні структури та типи речень. Таким чином характерними є:

а) Використання безособових форм. При цьому часто вживається пасивний стан. Найчастіше безособові речення зустрічаються у військовому статуті Збройних сил Турецької Республіки та військово-ділових текстах:

1) *Silâhlı Kuvvetlerde disiplinin yerleşmesi için, Silâhlı Kuvvetlerin bütün mensuplarını mutlak bir itaate ve vicdan mesuliyeti duyarak doğrulukla vazife görmeğe, her hizmeti en küçük teferruatına kadar, büyük bir dikkatle ve istekle yapmağa alıştırmak; kalplerine yurt, Cumhuriyet, Milliyet meslek ve vazife sevgisini sokmak lâzımdır.* – “З метою встановлення дисципліни у Збройних Силах, необхідно привчити всіх військовослужбовців до абсолютної покори та виконувати свої службові обов’язки покладаючись на сумління, виконувати

кожну службу, до найдрібніших деталей, з великою ретельністю та ентузіазмом; необхідно вкласти в їхні серця любов до Батьківщини, Республіки, нації, професії та обов'язку”.

2) *Hava ve yol halleri nakil vasıtalarının vaziyeti sebepleri ile vukua gelecek gecikmeler, alâkadar nakil vasıtaları idarelerinin veya mahalli kumandanın (Garnizon, merkez, deniz üs, jandarma) onanmış belgeleri ile tevsik edilmek lâzımdır.* – “Затримки, які можуть виникнути через стан повітряного та автомобільного транспорту, повинні бути задокументовані затвердженими документами відповідних транспортних адміністрацій або місцевого командування (гарнізону, центру, військово-морської бази, жандармерії)”.

3) *Üniformayı teşkil eden kısım ve teferruat sivil giyimde kullanılamaz.* – “Частина та деталі, з яких складається форма, не може використовуватися в цивільному одязі”.

б) Переважно вживаються поширені речення. Вони поширюються додатками, означеннями та обставинами:

4) *Tespit edilen garnizon hudutları haritada gösterilir.* – “Виявлені кордони гарнізону відображаються на карті”. У наведеному прикладі ми розглядаємо просте речення, яке поширене означенням, а саме дієприкметником теперішньо-минулого часу – *tespit edilen*, додатком – *garnizon hudutları*, обставиною – *haritada*.

5) *Personelin mükâfat belgeleri sicil esas kayıt defterine işlenir ve şahsi dosyalarında muhafaza edilir.* – “Документи про нагородження особового складу обліковуються в головному реєстрі та зберігаються в особових справах”. Також просте речення з обставинами *şahsi dosyalarında* та *esas kayıt defterine*, означенням *mükâfat*, додатком *personelin belgeleri*.

в) Вживання складнопідрядних речень. Переважно ці речення будуються за допомогою згаданих нище підметових зворотів та дієприкметника теперішньо-минулого часу *-(y)an/-(y)en*. Проте довгі речення є надто навантаженими інформацією, що ускладнює їхнє сприйняття.

6) *Subaylara yönelik yapılan düzenlemelerle uyumlu şekilde, dış kaynaktan temin edilen astsubaylardan da deneme süresinin bitiminden önce temin şartlarını taşımadığı anlaşılanların veya bu şartları kaybedenlerin; dış kaynaktan doğrudan Özel Kuvvetler Komutanlığı emrinde görev yapmak üzere temin edilen astsubayların da verilen eğitimi tamamlamadan önce temin aşamasında aranan sağlık ve benzeri şartları taşımadıklarının sonradan anlaşılması halinde ilişkileri kesilecek.* – “Відповідно до правил, встановлених для офіцерів, серед унтер-офіцерів, набраних із зовнішніх джерел, тих, хто не відповідає умовам прийому на роботу до закінчення випробувального терміну, або тих, хто втратив ці умови; якщо пізніше з'ясується, що унтер-офіцери, набрані із зовнішнього джерела для служби безпосередньо під командуванням сил спеціального призначення, не відповідають вимогам стану здоров'я та аналогічним умовам, передбаченим на етапі забезпечення, до завершення цього навчання, їх буде звільнено”.

г) Також у турецьких військових текстах наявне вживання службових слів – *içinde, üstünde, altında*. В реченнях вони використовуються як обставини. Наприклад:

7) *Askerî öğrenci adayları hakkında hastahanelerce verilecek ön raporlara, ön rapor tarihinden itibaren 7 gün içinde itiraz edilebilir.* – “Попередні звіти шпиталів про кандидатів у військові студенти можуть бути оскаржені протягом 7 днів з дати попереднього звіту”.

8) *Hafta tatili ile dinî ve ulusal bayramlarda izinli çıkacak erbaş ve erler her bölükten bir astsubay veya erbaşın emri altında topluca kışladan çıkarılır.* – “Унтер-офіцери та рядові, які будуть перебувати у відпустці під час тижневих свят та релігійних і національних свят, масово виводяться з казарми під командуванням унтер-офіцера або унтер-офіцера з кожної роти”.

г) Найчастіше вживається теперішній-майбутній (широкий) час, оскільки переважно тексти описують дію в теперішньому часі, адже в більшості жанрів – мова йде про тут і зараз. Тексти з використанням минулого часу зазвичай належать до військово-публіцистичного чи військово-наукового жанрів. Всі інші жанри описують дії що не підлягають обговоренню, адже стиль військових

текстів – чіткий і логічний, не передбачає обговорень чи дискусій. Тож, в наведеному випадку цей час переважно вживається в теперішній, а не майбутній площині, і позначає дію, що є традицією певної групи людей, колективу, соціуму. Проте у випадку з військовими текстами мова радше йде не про традиції, а про обов'язки:

9) *Müsaade ile umumi yerlerde müzik aleti çalan askerî bando mensupları üniformaları ile bulunamazlar.* – “Члени військового оркестру, які з дозволу грають на музичних інструментах у громадських місцях, не можуть бути в уніформі”.

10) *Müstakil taburlar bir birliğin veya kurumun garnizonu içinde bulunurlarsa müşterek nöbete katılırlar.* – “Окремі батальйони беруть участь у спільній вахті, якщо вони знаходяться в гарнізоні частини чи установи”.

11) *Yabancı memleketlerdeki hususi geziler, sivil elbise ile yapılır. Ancak, askerî ataşeler, müşavirler, murahhaslar ve askerî manevralara davet gibi resmî mahiyette iştirak edenler gerektiğinde askerî kıyafette bulunurlar.* – “Приватні поїздки в зарубіжні країни здійснюються в цивільному одязі. Проте військові аташе, радники, делегати та особи, які беруть участь у військових маневрах на офіційній основі, наприклад, за запрошеннями, носять військовий одяг у разі потреби”.

д) Також досить часто зустрічається конструкція *olup olmadığı* – *Rahatsızlığın acil müdahaleyi gerektirecek bir rahatsızlık olup olmadığı...* – “Незалежно від того, чи є дискомфорт станом, який вимагає термінового втручання”.

12) *Yoklamalar, personelmevcudunu anlamak ve insan, silâh ve malzemedeki bir vukuat olup olmadığını anlamak için yapılır.* – “Переклички проводяться, щоб перевірити наявність персоналу та зрозуміти, чи є якісь інциденти з людьми, зброєю та матеріалами”.

13) *Yangına karşı müşterek tedbirlerin alınmasını temin etmek ve garnizonun muhtelif mevkilerindeki yangın alât ve edavatının ve tertibatının yolunda olup olmadığını kontrol etmek.* – “Забезпечити вжиття спільних заходів проти вогню

та перевірити справність пожежної техніки та обладнання в різних частинах гарнізону”.

Отже, синтаксична структура турецьких військових текстів представлена безособовими реченнями, використанням пасивного стану, конструкції *olup olmadığı*. Також вживаються складнопідрядні та поширені речення. Найчастіше вживається теперішній-майбутній (широкий) час, не використовуються інверсійні речення, використовуються службові слова.

3.2 Використання афіксу *-dir*

В першому розділі ми зазначали, що військовий текст, знаходиться на межі двох функціональних стилів мови – офіційно-ділового та науково-технічного. Відповідно для військового тексту будуть характерними використання конструкцій і форм, що притаманні для цих стилів. Поширеним є вживання афіксу *-dir*, що виступає показником модальності ствердження. У військових текстах зустрічається три основні способи використання афіксу присудковості *-dir*. Афікс вживається з: 1) минулим неочевидним часом *-miştir*, що позначає минулу дію; 2) майбутнім часом *-acaktır*, для позначення майбутньої дії; 3) теперішнім тривалим часом з показником *-dir* (*-maktadır*) для позначення теперішньої дії.

Перша група позначає варіант абсентива-перфекта – з доданим до його основи афіксом предикативності третьої особи як показником стверджувальної модальності: *-miştir⁴*. У військових текстах ця форма минуло-теперішнього часу, виражає минулу дію, яка в момент мовлення набула характеру стану, ознаки денотата. Абсентив-перфект з показником предикативності третьої особи окрім модальної характеристики має ще й стилістичну забарвленість: його використання надає висловленню більшої наукової значущості (Сорокін, 2009). Тому ця форма здебільшого використовується у текстах офіційно-ділового (канцелярського), наукового (науково-технічного) стилів, і семантично є повним еквівалентом минулого (категоричного) часу.

Поряд з позначенням минулої дії, у турецьких військових текстах форма на *-miştir* виражає не припущення, а впевненість, в тому що дія відбулася. Це одна з найбільш використовуваних форм, що зустрічається в більшості жанрів турецьких військових текстів. Найчастіше ця форма зустрічається у турецьких військово-наукових та військово-технічних текстах:

14) *Millî İmkânlarla Modern Tank Üretimi (ALTAY) Projesi ile üstün teknoloji ürünü silah sistemleriyle donatılmış, yüksek hareket ve beka kabiliyetli, uzun menzilli ve etkili ateş gücüne sahip bir tankın milli imkânlarla üreterek envantere alınması hedeflenmiştir.* – “Проект “Сучасне виробництво танків з використанням національних ресурсів” (ALTAY) спрямований на створення та прийняття на озброєння танка, оснащеного високотехнологічними системами озброєння, з високою мобільністю та живучістю, з великою далекобійністю та ефективною вогневою міццю”.

15) *105 mm çapında, modern komuta kontrol sistemleri ile donatılmış, hafif, uzun menzilli bir topçu silah sisteminin yurt içinde üretilmesi maksadıyla Havadan Taşınabilir 105 mm Hafif Çekili Obüs (BORAN) Projesi başlatılmıştır.* – “Проект “Переносна 105-мм легка гаубиця, що буксирується” (BORAN) був ініційований з метою виробництва в країні легкої артилерійської системи дальньої дії діаметром 105 мм, оснащеної сучасними системами управління та контролю”.

16) *Ordu etki sahasındaki stratejik hedeflerin hassas angaje ile ateş altına alınması maksadıyla uzun menzilli ateş desteği yeteneğinin kazanılması hedeflenen Bora Füze Sisteminin teslimatları tamamlanmıştır.* – “Завершено постачання ракетного комплексу “Бора”, призначеного для забезпечення можливості вогневої підтримки на дальній дистанції для ураження стратегічних цілей у зоні впливу армії”.

Два наступні способи використання афіксу *-dir* функціонують як:
а) футурум, з афіксом стверджувальної модальності (*-acaktır*) – у текстах офіційно-ділового стилю. Футурум являє собою категоричну форму наказу,

спрямованого на необхідність виконання дії співрозмовником (модальність зобов'язання). Наприклад:

17) *Amir, göreve bağlılık ve gayret, kanun ve nizamlara uyarlık, çalışkanlık, hal ve tavrı ile maiyetine örnek olacaktır.* – “Начальник мусить стати прикладом для свого оточення своєю відданістю і працьовитістю, дотриманням законів і правил, працьовитістю, манерами і поведінкою”.

18) *Silâhlı Kuvvetler mensupları vazife başında giyecekleri üniformanın şekilleri ve elbisenin kumaş, rengi ve biçimi Silâhlı Kuvvetler Kıyafet Kararnamesine ve kullanacakları eşya ve teçhizat da resmî surette kabuledilen teçhizat talimatları ile tesbit edilen örneklerine uygun olacaktır.* – “Форма уніформи, яку будуть носити військовослужбовці під час виконання службових обов'язків, а також тканина, колір і форма одягу має відповідати дрес-коду Збройних Сил, а предмети та спорядження, які вони використовуватимуть, має відповідати вимогам зразків, що визначені офіційно прийнятими інструкціями щодо обладнання”.

19) *Sessiz seyir yapma kabiliyetine de sahip olacak denizaltıların hizmete girmesi ile Türk Deniz Kuvvetlerinin muharebe etkinliğine önemli katkı sağlanmış olacaktır.* – “З використанням підводних човнів, які також матимуть можливість безшумного плавання, буде внесено значний внесок у бойову ефективність ВМС Туреччини”.

б) прогресив (-*maktadır*) – зустрічається переважно в науковому стилі для локалізації дії в теперішньому часі. Використовується для повідомлення будь-якої інформації з теперішнім тривалим час і показником *-dır*. Переважно вживається в турецьких військово-наукових та військово-публіцистичних текстах, статутах.

20) *SAT (Su Altı Taarruz) Görev Timi görevleri kapsamında birliğin süratli bir şekilde hedef bölgeye intikal ve geri intikal ettirilmesi gerekmektedir.* – “В рамках обов'язків цільової групи SAT (підводна атака) загін повинен бути доставлений до цільового району та швидко повернутий”.

21) *Türkiye kendi savaş gemisini ve içindeki sistem ve cihazlarını kendi öz kaynakları ve yetişmiş insan gücü ile yapmakta, bilgi ve teknoloji birikimi*

oluşturmakta ve bu kazanımlarını her geçen gün geliştirmektedir. – “Туреччина буде свій власний військовий корабель і свої системи та пристрої за допомогою власних ресурсів і навченої людської сили, накопичує знання і технології, та все більше розвиває ці досягнення з кожним днем”.

22) *Bu nedenle Deniz Kuvvetlerimizin modernizasyon projeleri, harekât ihtiyaçlarının bugün ve gelecekte karşılanabilmesine olanak sağlayacak kaynak ile dengelenmiş kuvvet yapısını teşkil edecek şekilde hazırlanmaktadır.* – “Тому проекти модернізації наших Військово-Морських Сил готуються таким чином, щоб створити ресурсно-збалансовану структуру Збройних Сил, яка дозволить задовольняти оперативні потреби сьогодні та в майбутньому”.

23) *Bir donanmanın kuvvet yapısına uçak gemisinin dâhil edilmesi herhangi bir savaş gemisinden farklı anlamlar taşımaktadır.* – “Включення авіаносця до складу військово-морських сил має інше значення, ніж будь-який військовий корабель”.

Отже, однією з ключових особливостей військових текстів є використання афіксу *-dir*: *-miştir*, *-acaktır*, *-maktadır*. Переважно вживається в статутах, турецьких військово-наукових та військово-публіцистичних текстах і підкреслює впевненість, в тому що дія відбулася з вираженою модальністю зобов'язання.

3.3 Модальність повинності

Модальність повинності може бути об'єктивною, тобто координація здійснюється найбільш об'єктивною ситуацією (спікер у цьому випадку виконує лише свого роду рефлекторні функції пасивного відображення), і суб'єктивною, тобто містити в собі результати оціночної діяльності людини.

Об'єктивна повинність виражається через зобов'язальний спосіб дієслова, що утворюється за допомогою двохваріантного афіксу *malı/meli*. Передає моральне зобов'язання, виражає спонукання до дії через наказ і перекладається лексемою “повинен, повинна”. Використання цього способу також можна

пояснити через характерні ознаки військового тексту – спонукати, зобов'язувати до дії.

24) *Anlaşılmada yanlışlıkları bertaraf etmek için uzun ve karışık emirler mümkün olan hallerde yazılı olarak verilmesi veya ast tarafından not edilmeli ve esasları tekrar edilmelidir.* – “Щоб уникнути помилок у розумінні, довгі та складні накази по можливості слід віддавати у письмовій формі або відзначати їх підлеглими, а їх принципи слід повторювати”.

25) *Sır saklamak: Asker, her yerde düşmanın casusları bulunacağını ve kendisini dinlemekte olduklarını kabul edip vazife ve hizmete ait hususlarda hiç bir kimseye sır vermemelidir.* – “Збереження таємниці: солдат не повинен нікому видавати таємниць про службові обов'язки та службу, погоджуючись з тим, що шпіони ворога будуть скрізь і що вони його слухають”.

Суб'єктивна модальність повинності має різні способи вираження, які з точки зору категоричності способу координації утворюють декілька груп:

- а) наказ, розпорядження;
- б) прохання, побажання, дозвіл;
- в) припущення.

В турецьких військових текстах найбільш поширеним є використання форм з першої групи, що виражають накази та розпорядження. Тож в турецьких військових текстах можна зустріти такі види форм повинності як *-mak zorunda*, *-mak gerek/lazım*, *mecburiyetinde* та *-maya mecbur*. Всі вони в тому чи іншому ступені відповідно виражають зобов'язаність, необхідність та вимушеність дії. З огляду на стилістику військового тексту використання даних форм є цілком логічним, адже військові тексти часто спонукають до чогось або передбачають певний, заздалегідь окреслений порядок дій, якого військовослужбовець зобов'язаний притримуватися.

26) *Subay ve astsubay, uzman jandarma ve uzman erbaşlar aşağıdaki durumlarda sivil elbise giymek zorundadırlar.* – “Офіцери та унтер-офіцери, спеціалісти-жандарми та спеціалісти-сержанти зобов'язані носити цивільний одяг у наступних випадках”.

27) *Vazifesi, Türk Yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı lüzumunda silâhla korumak olan, Silâhlı Kuvvetlerde her asker kendine düşeni öğrenmeğe ve öğrendiğini öğretmeğe ve icabında son kuvvetini sarf ederek yapmağa mecburdur.* – “Кожен солдат у збройних силах, чий обов'язок – захищати Батьківщину та Турецьку Республіку від внутрішніх та зовнішніх загроз за допомогою зброї, зобов'язаний вивчати та викладати те, чому він навчився, і робити це, використовуючи свої останні сили, коли це необхідно”.

28) *Sivil personel de aynı kaidelere uymak mecburiyetindedir.* – “Цивільний персонал повинен дотримуватися тих самих правил”.

Конструкції зі значенням необхідності – *gerek* (потреба, необхідність), *gerekmek* (бути необхідним), *gerekli* (потрібний, необхідний) та *lâzım* (потрібно, необхідно), виражають дещо менший ступінь категоричності вимушеності дії, проте є не менш поширеними у військових текстах. Наприклад:

29) *Emri verenin kendisini daima emri yapacak olanın yerine koyması gerekir.* – “Той, хто наказує, завжди повинен ставити себе на місце того, хто наказує”.

30) *Subay ve Astsubayların barışta ve savaşta, yurdun her yerinde sınıfları görevini yapabilecek sağlık yeteneğine sahip bulunmaları gereklidir.* – “Офіцери та унтер-офіцери повинні мати можливість виконувати обов'язки свого класу у мирний та воєнний час по всій країні”.

31) *Emrin mutlaka yazılı olarak verilmesine gerek yoktur.* – “Наказ необов'язково повинен бути наданий у письмовій формі”.

32) *Silâhlı Kuvvetlerin disiplin ruhuna asla uygun olmayan çok fena haller olduğunu ve bunların hiç bir zaman cezasız kalmıyacağını her askerin bilmesi lâzımdır.* – “Кожен солдат повинен знати, що бувають дуже погані ситуації, які не відповідають духу дисципліни Збройних Сил і що вони ніколи не залишаться безкарними”.

33) *Silâhlı Kuvvetler mensuplarının meslek ve vazife itibarı ile her zaman faal bulunmaları ve yüksek bir tahammül kudretine malik olmaları lâzımdır.* – “Військовослужбовці повинні завжди проявляти активність щодо своєї професії та обов'язку, а також мати високий рівень витривалості”.

Необхідно зауважити також одну з головних рис військового тексту, його наказовий стиль викладу. Тому логічним є використання наказового способу другої особи, що вказує на наказ, (форма прохання рідко використовується у військовому тексті) щодо виконання дії другою особою (співрозмовником). Наказовий спосіб дієслова другої особи однини проявляється насамперед у військових командах – “*Hazır ol, marş!*” (готуйсь, кроком руш!), “*Dur!*” (стій!), “*Sağa/sola dön*” (праворуч, ліворуч) – де сам зміст є безапеляційним і таким що спонукає до негайного виконання сказаного. Вживається саме звертання за другою особою однини, а не множини, що зумовлено двома причинами. По-перше в такій формі слово коротше, а отже швидше вимовляється і тому швидше виконується сказане (швидкість сприйняття є важливим фактором у військовій справі). По-друге, звертаються до всіх солдатів як до одного, в формі однини, аби кожен вважав, що звертаються саме до нього і одразу приступав до виконання. Також можемо спостерігати подібне в наказах, інструкціях, статутах та настановах.

Отже, модальність повинності у військових текстах виражається через зобов'язальний спосіб дієслова (афікс *mali/meli*) та такі види форм повинності як *-mak zorunda*, *-mak gerek/lazım*, *mecburiyetinde* та *-maya mecbur*. Ще однією характерною ознакою є використання наказового способу дієслова другої особи однини, який вживається у військових командах. Використання цих форм є відмінною рисою військових текстів, адже за своїм змістом вони є спонукальними, наказовими, де підкреслюється зобов'язаність, необхідність та вимушеність дії.

3.4 Підметові звороти

Не можна не зазначити ще одну важливу синтаксичну особливість турецьких військових текстів, а саме – широке використання підметових зворотів, які виражаються субстантивованими особовими дієприкметниками (через форму *-dik/-acak*), або герундієм (усіченим інфінітивом) з відповідним

афіксом присвійності в основному відмінку, які виконують різні синтаксичні функції (наприклад, підмет, додаток). Здебільшого ці форми зустрічаються у безособових або неозначено-особових реченнях, тобто такі речення, в яких суб'єкт головної дії є невідомим чи неозначеним. Саме за допомогою підметових зворотів утворюються складнопідрядні речення.

За структурними особливостями розгорнуті підметових звороти абсолютно відповідають структурним особливостям розгорнутих додаткових зворотів (суб'єкт даного звороту оформляється афіксом родового відмінка). Дієслово *olmak* у необхідній часовій формі, або предикативне ім'я *uyok* можуть виступати присудком у головному реченні. До того ж, у реченні з розгорнутим підметовим зворотом головний присудок позначається дієсловом у пасивному стані або спеціальними словами-предикатами. Ці речення ділять на дві основні групи: 1) ті, в яких предикат розгорнутого підметового звороту позначається через субстантивований особовий дієприкметник (*-dik/-ecek*); 2) ті, в яких предикат розгорнутого підметового звороту позначається герундієм. Семантична різниця між цими групами, полягає в тому, що предикат речень першої групи, виражає дію, яка реально (не) відбулася у минулому, (не) відбувається у теперішньому або (не) відбудеться у майбутньому. Саме цю форму найчастіше використовують у турецьких військових текстах. Наприклад:

37) *Muvazzaf hizmetini yaptıktan sonra terhis edilerek ihtiyat sınıfına geçirilen erbaş ve erler silâh altına çağrıldığı takdirde hemen kayıtlı olduğu askerlik şubesine koşmalıdır.* – “У разі призову унтер-офіцерів і рядових, які після проходження строкової служби звільнені та переведені до класу запасу, вони повинні негайно бігти до військового відділення, де вони перебувають на обліку”.

38) *Onbaşıların vazifeleri mensup olduğu kuvvetlerin çıkardığı görev ve sorumluluklar veren özel ve genel talimatlarda gösterilmiştir.* – “Обов'язки капралів відображаються в спеціальних та загальних інструкціях, де вказуються обов'язки та відповідальність сил, до яких вони належать”.

39) *Savaşta alay (Deniz ve Havada eşidi birlik) kumandanı askerlerin manevi kuvvetlerini arttırmak lüzumunu hissettiği yerlerde ve birlik mensuplarını altında toplamağa lüzum gördüğü vaziyetlerde sancağı açtırır.* – “На війні командир полку (рівний йому підрозділ на морі і в повітрі) піднімає прапор у місцях, де відчуває потребу підвищити моральну силу воїнів і коли вважає за потрібне зібрати членів полку”.

Отже, для військових текстів характерним є широке використання підметових зворотів, які виражаються субстантивованими особовими дієприкметниками (через форму *-dik/-acak*). Головний присудок визначається дієсловом у пасивному стані або словом предикатом. Зазвичай ці форми зустрічаються у безособових або неозначено-особових реченнях. Також завдяки цим зворотам, утворюються складнопідрядні речення, що формують ще одну синтаксичну особливість військових текстів.

3.5 Дієприслівники способу дії

У системі турецьких дієприслівників способу дії виділяють три групи, всі складові яких наявні у турецьких військових текстах: 1) дієприслівник-зв'язка *-(y)ip*; 2) дієприслівник способу дії *-(y)arak*; 3) заперечний дієприслівник способу дії *-(meden)*, (заперечна форма). Кожен з цих дієприслівників виконує власну функцію, та є невід'ємним елементом військового тексту.

Досить часто у військових текстах можемо спостерігати дієприслівник-зв'язку *-(y)ip*, основною функцією якого є зв'язування двох однорідних дієслівних форм. Він виконує таку функцію що і зв'язувальний сполучник “*ve*” і може поєднувати дві будь-які дієслівні форми, завдяки скороченню першої з них, незалежно від їхньої функції в реченні. Дієприслівник зв'язка відповідає за позначення другорядної дії, що передує основній, і лише іноді може позначати другорядну дію, одночасну головній.

40) *Kategori-4 uçuş: Bir hava aracı kategorisi olmayıp, yalnızca kategori-3 hava araçlarında nitelikleri Kuvvet Komutanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı ve*

Sahil Güvenlik Komutanlığınca belirlenen tecrübeli bir pilot eşliğinde yapılan uçuştur. – “Політ категорії 4: це не категорія літака, а політ, який виконує лише досвідчений пілот, кваліфікація якого визначається командуванням сил, командуванням жандармерії та командуванням берегової охорони на літаках категорії 3”.

41) *Bu Kurulca düzenlenen rapor kararı kesin olup, üzerinde hiçbir değişiklik yapılamaz.* – “Рішення про звіт, підготовлене цією Радою, є остаточним і в нього не може бути внесено жодних змін”.

42) *Vardiya amiri, komutana karşı sorumlu olup, vardiyasındaki personele emir vermeye ve gemi emniyeti ile ilgili her türlü tedbiri almaya yetkilidir.* – “Начальник зміни несе відповідальність перед командиром і уповноважений віддавати накази особовому складу на вахті та вживати всіх видів заходів, пов'язаних з безпекою судна”.

Дієприслівник способу дії *-(y)arak* відповідає на питання “яким чином здійснюється головна дія?” і так само, як і дієприслівник-зв'язка, може позначати другорядну дію, одночасну дії головній (найбільш часто зустрічається), або другорядну дію, яка передує головній (рідше зустрічається):

43) *Buna göre, sefer görev emirleri, öncelikle sözleşmeli erbaş ve er olarak görev yapılan sınıf, branş, ihtisas ve rütbe esasları dikkate alınarak çıkarılacak.* – “Відповідно, накази про експедиційні місії видаватимуться насамперед з урахуванням класових, галузевих, спеціалізацій та рангових принципів контрактних унтер-офіцерів і рядових”.

44) *Öncelikli tercih, devletlerin askerî kapasitelerini artırarak güvenliği tesis etmesidir.* – “Головна перевага надається тому, щоб держави забезпечували безпеку за рахунок збільшення свого військового потенціалу”.

45) *Her asker, resmi ve şahsi işlerinden dolayı müracaatı söz veya yazı ile en yakın âmirinden başlıyarak silsile yolu ile yapabilir.* – “Кожен військовослужбовець може подати заяву у зв'язку з його службовими та особистими справами усно чи письмово, починаючи зі свого найближчого начальника по черзі”.

Дієприслівник *-meden* є антонімом до дієприслівника *-(y)arak*, корелюючись із його заперечною формою (*-meyerek*) і заперечною формою дієприслівника-зв'язки (*-meyip*). Дієприслівник *-meden* може позначати другорядну дію, яка відбулася перед головною або відбувається одночасно з головною дією з відтінком способу дії або без нього. Окрім позначення наступної дії, дієприслівник *-meden* може також реалізовувати значення дії з умовно-часовим зв'язком (доки не...).

46) *İtaat, her astın üstünden aldığı emri hiç bir kayıt ve şart düşünmeden ve en ufak bir tereddüt göstermeden canla, başla yapması, kanunlar ve nizamların dediğinden dışarı çıkmaması ve yasak edilen şeyleri yapmaması demektir.* – “Послух означає, що кожен підлеглий виконує накази, які він отримує від свого начальника, без урахування будь-яких умов та умов і без найменшого вагання, не виходячи за межі того, що сказано в законах та постановах, і не роблячи того, що заборонено”.

47) *Bu inceleme sonuçlanmadan raporlar kesinlik kazanmaz.* – “Звіти не є остаточними, поки цей огляд не буде завершено”.

Взагалі у військових текстах можна зустріти всі вище наведені форми разом з дієприкметником теперішньо-минулого часу *-(y)an/-(y)en*, який теж доволі часто застосовується у військових текстах. Наприклад:

48) *Havada uçuş filoları ve benzeri birliklerde alınan günlük emirler birlik kuman-danı tarafından ilgili personele topluca okutturulup imza ettirilerek dosyaya konur.* – “Щоденні накази, що надходять у десантні ескадрильї та подібні частини, оформлюються командиром частини, зачитуються та підписуються відповідним особовим складом та заносяться до картотеки”.

49) *Subay ve astsubaylara üç yılda bir yapılan periyodik muayenelerde, paraşütçü personelin paraşütle atlayıp atlayamayacağına da karar verilir ve bu karar periyodik muayene raporuna yazılır.* – “Під час періодичних перевірок офіцерів та унтер-офіцерів кожні три роки також вирішується, чи можуть десантники стрибати з парашутом чи ні, і це рішення записується у звіті про періодичну перевірку”.

50) *Su üstü gemilerine ve denizaltılara atış yapılabilen milli modern torpido, Deniz Kuvvetlerinin bir çok platformuna, milli atış kontrol sistemleri ile birlikte entegre edilecektir.* – “Національна сучасна торпеда, яку можна запускати по надводних кораблях і підводних човнах, буде інтегрована в багато платформ ВМС разом з національними системами управління вогнем”.

Також, в ході нашого дослідження ми помітили вживання дієприслівника на *-(y)ınca*, що позначає побічну дію (супровідну до основної) і відповідає на питання “як?”. Наприклад:

51) *Yeni karakol münasip mesafeye yaklaşıncaya silâh başı eder.* – “Коли новий форпост наближається до відповідної відстані, зброя піднімається”.

52) *“Türk Silahlı Kuvvetlerinde Görev Yapamaz”, “Jandarma Genel Komutanlığında Görev Yapamaz” veya “Sahil Güvenlik Komutanlığında Görev Yapamaz” kararı verilen subay ve astsubaylara haklarında kesin işlem yapılıncaya kadar birlik ve kurumlarınca görev verilmez.* – “Офіцери та унтер-офіцери, яким було винесено рішення, що вони “не можуть служити в Турецьких збройних силах”, “не можуть служити в Головному командуванні жандармерії” або “не можуть служити в Командуванні берегової охорони”, не будуть призначені їхніми підрозділами та установами, доки проти них не буде вжито остаточних заходів”.

Отже, у турецьких військових текстах вживаються такі дієприслівники способу дії: 1) дієприслівник-зв’язка *-(y)ip*; 2) дієприслівник способу дії *-(y)arak*; 3) заперечний дієприслівник способу дії *-(meden)*. Також потрібно відмітити наявність вживання дієприслівника на *-(y)ınca*. Кожен з цих дієприслівників виконує власну функцію і доповнює граматичну структуру військового тексту.

Висновки до Розділу 3

Дослідивши граматичні особливості турецьких військових текстів, ми виявили наступні характерні ознаки. У синтаксичній структурі зазвичай використовуються безособові речення, відсутнє висловлювання від 1-ї особи, пасивний стан, конструкція *olup olmadığı*. Також вживаються складнопідрядні та поширені речення, використовуються службові слова. Найбільш часто вживається теперішній-майбутній (широкий) час.

Серед відмінних рис військових текстів, ми виділили використання афіксу *-dir*: *-mıdır*, *-acaktır*, *-maktadır*. Ці форми зазвичай вживаються в статутах, турецьких військово-наукових та військово-публіцистичних текстах. Зокрема вони надають певну стилістичну забарвленість, адже їхнє використання надає висловленню більшої наукової значущості, та наголошує на офіційному стилі тексту. Також їх використовують для вираження впевненості в тому що дія відбулася, і для підкреслення модальності зобов'язання.

Наступною характерною особливістю турецьких військових текстів є використання модальності повинності, що виражається через зобов'язальний спосіб дієслова (афікс *malı/meli*) та такі види форм повинності як *-mak zorunda*, *-mak gerek/lazım*, *mecburiyetinde* та *-maya mecbur*. Ще однією ознакою, що притаманна військовим текстам є використання наказового способу дієслова другої особи однини. Відповідно це корелюється з іншою рисою військового тексту – наказовим стилем викладу. Власне накази щодо виконання дії другою особою, переважно виражаються у військових командах. Використання цих форм вирізняє військові тексти від інших, оскільки за своїм змістом вони є спонукальними, наказовими, з наголосом на зобов'язаність, необхідність та вимушеність виконання дії, залежно від вживаної форми повинності.

Проаналізувавши військові тексти, ми також виявили, що характерним є широке використання підметових зворотів, які виражаються субстантивованими особовими дієприкметниками (через форму *-dik/-acak*). Ці форми часто вживаються у безособових або неозначено-особових реченнях. За

допомогою зворотів, утворюються складнопідрядні речення, що в свою чергу формують ще одну синтаксичну особливість військових текстів.

Необхідно зазначити, що у турецьких військових текстах досить широким є використання наступних дієприслівників способу дії: 1) дієприслівник-зв'язка *-(y)ip*; 2) дієприслівник способу дії *-(y)arak*; 3) заперечний дієприслівник способу дії *-(meden)*. До того ж зустрічається вживання дієприслівника на *-(y)insa*. Кожен з цих дієприслівників невід'ємним елементом військового тексту та виконує власну функцію.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Військові тексти належать до фахової мови, складаються відповідно до жорстких жанрових умов, і розраховані на спеціалізовану аудиторію або професійну спільноту. Оскільки військовий текст знаходиться на межі двох функціональних стилів мови – офіційно-ділового та науково-технічного, то тексти характеризуються чіткістю і точністю, вони позбавлені будь-якої виразності та образності мови.

2. Наразі не існує єдиної класифікації військових текстів. Дослідники поділяють тексти спираючись на стилі мовлення (військово-наукові, військово-художні, військово-публіцистичні тексти, тощо), та на менші текстові одиниці (статути, настанови, бойові документи, накази, розпорядження, донесення, інструкції та технічні описи). У нашій роботі ми базуємося на жанровій класифікації Г. М. Стрелковського, який поділяє військові тексти на такі жанри: військово-наукові, військово-технічні, військово-інформаційні, військово-публіцистичні, військово-ділові та окремим жанром – статути, настанови.

3. Лексичними особливостями турецьких військових текстів є використання військової лексики, до якої належать військові терміни, аббревіатури, скорочення та військовий жаргон. Військова лексика виражає всі поняття, які стосуються військової справи, її характерною рисою є активний розвиток та постійне оновлення лексичного складу.

4. Ми класифікували турецькі військові терміни на основі родів військ та збройних сил на: терміни Сухопутних військ, Військово-морських та Військово-повітряних Сил. Основними способами утворення турецьких військових термінів є використання та модернізація наявних ресурсів мови та використання запозичень. Тож у турецьких військових текстах вживаються терміни турецького походження (особливо це стосується військових звань) та запозичення. Найбільше запозичених термінів (з арабської, французької, перської мов) використовується для позначень зброї, озброєння, структурно-

організаційних одиниць та оперативно-тактичних понять. Запозичена лексика активно використовується в турецьких військових текстах, проте кількість запозичень залежить від конкретного тексту.

5. За структурними особливостями, ми поділили аббревіатури на ініціальні та комбіновані. Щодо способу утворення військових скорочень, то переважають скорочення перших літер та скорочення за приголосними, в кінці яких ставиться крапка. Найчастіше аббревіатури та скорочення утворюються з назв установ, військових звань, зброї та озброєння. Військові жаргонізмів переважно створені на основі іронічного чи жартівливого спрямування, фактору спорідненості а також тем, що стосуються відпустки чи демобілізації.

6. В ході дослідження ми визначили наступні граматичні особливості. У синтаксичній структурі зазвичай використовуються безособові речення, відсутнє висловлювання від 1-ї особи, пасивний стан. Також вживаються складнопідрядні та поширені речення, використовуються службові слова. Найбільш часто вживається теперішній-майбутній (широкий) час. Частим є використання афіксу *-dir: -mıştır, -acaktır, -maktadır*, модальності повинності, що виражається через зобов'язальний спосіб дієслова (афікс *malı/meli*) та форми *-mak zorunda, -mak gerek/lazım, mecburiyetinde* та *-maya mecbur*. Також характерним є широке використання підметових зворотів, дієприслівників способу дії та наказового способу дієслова другої особи однини (у військових командах).

ÖZET

Askeri tema dünyada en çok talep edilen konulardan biridir, çünkü insanlık olduğu sürece savaşlar da vardır. Düşmanlıklar sırasında, öyle ya da böyle, taraflar birbirleriyle iletişim kurmaları gerektiğinden, kiminle ve neye karşı savaştıklarını anlamaları gerekir. Askeri rütbelere hiyerarşisi, silah isimleri ve birlik türleri konusundaki farkındalığın, kişinin düşmanını anlaması ve dolayısıyla doğru askeri taktiklerin inşası üzerinde büyük etkisi vardır. Sonunda bu, askeri kelime dağarcığının oluşmasını etkiledi ve bununla birlikte askeri terminoloji, askeri metin ve askeri çeviri kavramları ortaya çıktı.

Çalışmamızın konusu, “Türkçe askeri metinlerin sözcük ve dilbilgisi özellikleri”.

Çalışmamızın alaka düzeyi, Türk askeri metninin bilimsel düzlemde çok az araştırılmış olmasından ve Ukrayna bilimsel söyleminde konumuzla ilgili herhangi bir çalışmanın bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Türk askeri metinlerinin sözlük ve dil bilgisi yönünden incelenmesi gerekmektedir. Doğru bir çeviri için askeri terminolojinin kökeninin ve kullanımının özelliklerini bilmek ve dilbilgisi yapılarının kullanımını anlamak gerekir. Çalışmanın özelliği, askeri metinlerin özel olması ve öncelikle belirli bir insan çevresine - askeri alandaki uzmanlar ve askeri personele yönelik olması gerçeğinde yatmaktadır.

Çalışmamızın amacı, Türkçe askeri metinlerin sözcük ve gramer özelliklerini belirlemektir.

Çalışmamızın nesnesi, Türkçe askeri metinlerdir.

Çalışmanın öznesi, Türk askeri metinlerinin sözcüksel ve dilbilgisel özellikleridir.

Çalışmanın materyalleri olarak Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı sağlık yeteneği yönetmeliği, Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı resmi web sitelerinden alınan metinler, bilimsel askeri dergiler gibi kullanıldı.

Birinci bölüm, askeri metin çalışmasının teorik temellerinin analizine ayrılmıştır, bu kavramın özü belirlenir, mevcut sınıflandırmalar analiz edilir ve askeri metinlerin türleri belirlenir. İkinci bölümde, Türk askeri metinlerinin sözcük özelliklerini inceledik. Askeri kelime kavramını tanımladık, ödünç alınan ve Türkçe kökenli terminolojiyi vurguladık, askeri kısaltmaları sınıflandırdık, askeri jargonu araştırdık. Üçüncü bölümde, dilbilgisi özelliklerini inceledik, Türk askeri metninin sözdizimsel yapısını inceledik ve en yaygın dilbilgisi yapılarını uygulamalı olarak belirledik.

Aşağıdaki sonuçları çıkardık. Askeri metinler profesyonel bir dile aittir, katı tür koşullarına göre oluşturulmuştur ve uzman bir izleyici veya profesyonel topluluk için tasarlanmıştır. Aşağıdaki askeri metin türleri ayırt edilir: askeri-bilimsel, askeri-teknik, askeri-bilgi, askeri-gazetecilik, askeri-iş ve ayrı bir tür olarak - tüzükler ve talimatlar.

Türk askeri metinlerinin sözcüksel özellikleri, Türkçe kökenli terimlerin (özellikle askeri rütbeler için) ve ödünç alınan kullanılmasıdır. Silahları, yapısal ve organizasyonel birimleri ve operasyonel-taktik kavramlarını belirtmek için daha fazla ödünç alınan terimler kullanılır. Kısaltmalar çoğunlukla kurum, askeri rütbe, silah adlarından oluşur. Askeri jargon, ağırlıklı olarak ironi veya şakalar, akrabalık faktörü ve tatil veya terhis ile ilgili konular üzerine kuruludur.

Araştırma sırasında aşağıdaki gramer özelliklerini belirledik. Sözdizimsel yapıda genellikle kişisel olmayan formlar ve pasif bir durumdur kullanılır. En yaygın kullanılan geniş zaman. Çoğu zaman *-dır* eki ile yapılan yapıların kullanımı, görev kipliği, fiilin (*malı/meli* eki) zorunlu biçimi ve *-mak zorunda*, *-mak gerek/lazım*, *mecburiyetinde* ve *-maya mecbur* ile ifade edilir. Genelde isimleştirme yoluyla oluşmuş yapılar (*geldiği gibi*) ve bir gelecek *-acak* ekli gergin sıfat-fiilleri kullanımı, ve ikinci tekil şahıs fiilinin (askeri komutalarda) emir kipidir.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуррахимова, М. (2018). Функционализация военных терминов на тюркском и азербайджанском языках (внутренняя динамика). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (32 (1)), 120-123.
2. Аватков В.А. (2016) *Краткий турецко-русский военно-политический словарь*. М.: МГИМО-Университет.
3. Арнольд, И.В. (2006). *Стилистика современного английского языка*. М. : Флинта ; Наука
4. Балабін, В. В. (2002) *Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу*. К. : Логос
5. Балабін, В. В. (2004). *Основи військового перекладу:(Англ. мова): Навч. посіб. К.: Логос.*
6. Балабін, В. В., Лісовський, В. М., & Чернишов, О. О. (2008). *Основи військового перекладу:(англ. мова): підручник. К.: Логос.*
7. Балабін, В.В. (2018). *Жанрово-стильова специфіка військового перекладу*. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія Т. 2 (34)* 67-73.
8. Балканов, И. В. (2017). *Теоретические аспекты двуязычной лексикографии (на материале переводных военных словарей)* (Докт. дис.), Воен. ун-т МО РФ.
9. Барнич, І. І. (2018). *Поняття фахова мова і термінологія в німецькій і українській мовах. Львівський філологічний часопис*, (3), 16-19.
10. Білозерська, Л. П. (2010). *Термінологія та переклад: навчальний посібник*. Нова Книга.
11. Борисов, В. В. (1972). *Аббревиация и акронимия: Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках*. Воениздат.
12. Брандес, М. П., & Провоторов, В. И. (2001). *Предпереводческий анализ текста*. (3) М. НВИ-ТЕЗАУРУС.

13. Бусел, В. Т. (Ред.) (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000, Київ; Ірпінь: Перун, Т. 8.
14. Виклюк, І. В. (2013). Структурні особливості аббревіатур у сучасній турецькій мові. *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И.Вернадского. Филологические науки*, 26(1-1), 383-388.
15. Виклюк, І.В. (2014). *Теоретичні засади вивчення аббревіації (на матеріалі турецької мови)*. Сходознавство, Київ, 43-54.
16. Волік, Л. А. (2012). *Переклад англійської військової термінології українською мовою*, Перекладацькі інновації: матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, СумДУ).38-39.
17. Галенко, О.І. (2010) Орда. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: “Наукова думка”, Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Orda>
18. Гальперин, И. Р. (1958). Очерки по стилистике английского языка:[учебное пособие]. М.: Из-во лит-ры на ин. языках. М.: Высш. школа.
19. Гальперин, И. Р. (1981). Текст как объект лингвистического исследования. М.: Высш. школа
20. Гарбовский, Н. К. (1988). Сопоставительная стилистика профессиональной речи, М. : Наука
21. Гарбовский, Н. К., & Мишкоров, Э. Н. (2010). Военный перевод в современном мире (теоретико-методологические, лингвистические, военно-исторические и социально-политические аспекты). *Вестник Московского университета. Серия 22. Теория перевода*, (2).
22. Гончарук Л.М. (2015). *Жанрові аспекти перекладу офіційно-ділових документів франкомовного військового дискурсу* (Дис. канд. філол. Наук): КНУТШ. – Київ
23. Горпинич, В. О. (1999). Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. К: Вища школа.

24. Д'яков, А. С., Кияк, Т. Р., & Куделько, З. Б. (2000). Основи термінотворення. К.: *КМ Academia*, 216.
25. Єрмоленко С. Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. (2001). *Українська мова: Короткий тлумач. слов. лінгв. термінів*. Київ: Либідь.
26. Иванова, И.В. (1987). К построению модели “директивный тип текста”. Сб. статей Военного Краснознаменного ин-та. № 23. М.: Изд. ВКИ.
27. Исаева, Е. Д. (2009). Особенности японской военной терминологии. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*, (4 (8)).
28. Калашникова, О. А., & Самойлова, А. В. (2021). Военно-научный текст как объект лингвистического анализа. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*, (4 (157)), 124-130.
29. Калетнік, А. А. (2013). Фахова мова та мова спеціального призначення: до історії формування понять. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, (26), 80-90.
30. Катаев, А. О. (2017). *Смысловые и структурные критерии эквивалентности в военном переводе* (Дис. канд. філол.наук).
31. Квитко, И. С. (1976). *Термин в научном документе*. Вища школа.
32. Кияк, Т. Р. (2009). Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження. *Іноземна філологія*. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 138-142.
33. Климович С.М. (2007). *Структурні типи аброутворень української мови*, Херсон: Вид-во ХДУ, (5), 246-249.
34. Комиссаров В.Н.(1999) *Общая теория перевода Учебное пособие*.
35. Криворучко, І.І. (2021). *Структурні особливості турецьких військових абревіатур*, «Ad orbem per linguas. До світу через мови». Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної відеоконференції «Світ цінностей і цінності у світі», Київ: Видавничий центр КНЛУ.
36. Кузнецова, Г. П. (2012). Офіційно-діловий стиль в освітній адміністративноуправлінській сфері спілкування. *Філологічні науки*, 125-140.

37. Кучинская, Е. А. (2008). Коммуникативные стратегии военно-публицистического текста. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*, (9).
38. Лазаревич, С. В. (2000). *Лексика и фразеология русского военного жаргона (семантико-словообразовательный анализ)*.
39. Лісовський, В.М. (2018). Сутність поняття військово-технічний текст. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів*. Київ: ВІКНУ, 302–303.
40. Лукіяничук, Ю. О. (2017). Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*, (66), 65-67.
41. Мачай, Т. О. (2011). Текст і дискурс у спілкуванні фахівців: засоби вираження авторської особистісності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*, (7), 210-215.
42. Миньяр-Белоручев, Р. К. (1980). *Общая теория перевода и устный перевод*. Воениздат.
43. Митчелл, П. Д. (2014). Английский военный сленг: понятие, способы образования и тематическая классификация. *Язык и культура*, (3 (27)).
44. Мілова, О. Є., & Дроговоз, А. А. (2018). Скорочення як характерна риса військового тексту і шляхи їх перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (32 (2)), 172-174.
45. Нелюбин, Л. Л. (1981a). *Учебник военного перевода*. М. : Воениздат
46. Нелюбин, Л. Л. (1981b) *Учебник военного перевода. Английский язык*. М.: Воениздат.
47. Нелюбин, Л. Л. (1989). *Перевод боевых документов армии США*. Воениздат.
48. Нелюбин, Л. Л. (2003). *Толковый переводоведческий словарь М.: Флинта: Наука.. — 320 с*

49. Нікіфорова, О. М. (2016). Класифікація текстів у військовому перекладі.
50. Пачева, В. М., Пачева, М. С. (2016) *Структурно-семантичні типи аббревіатур у сучасній україномовній пресі*. *Orbis linguarum*, 14 (2). с. 73-84.
51. Погонєць В. В. (2019). *Поповнення військової лексики та фразеології англійської мови: лінгвальний та соціолінгвальний параметри* : (Дис. канд. філол. наук), Запорізький національний університет, Запоріжжя
52. Русанівський, В.М. (Ред.) (2004). *Українська мова : енциклопедія* / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана
53. Семенов, О. М. (2012). *Культура наукової української мови: навч. посіб.* – 2-ге вид., стереот. К.: «Академія», 26.
54. Сергиевская, И. Л., Мишин, Д. А., & Пайгин, Р. Р. (2016). Лингвистические особенности военного текста и их использование для обучения пониманию в контексте электронного учебника. *Молодой ученый*, (22), 254-256.
55. Сдобнова, Ю. Н. (2014). Некоторые дискурсивные особенности современной военной терминосистемы вооруженных сил Франции. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Гуманитарные науки*, (696), 195-209.
56. Соболев, Ю. О. (2009). Сильові особливості науково-технічної мови і мовлення. *Наукові записки [Національного університету Острозька академія]. Сер.: Філологічна*, (11), 358-362.
57. Сорокін, С. В. (2009). *Турецька й українська мови в системі координат "вид-час-модальність"*. Вид. центр КНЛУ, – 341 с
58. Ставицька, Л. О. (2005). *Арто, жаргон, сленг: соціальна диференціація мови*. Київ : Критика.

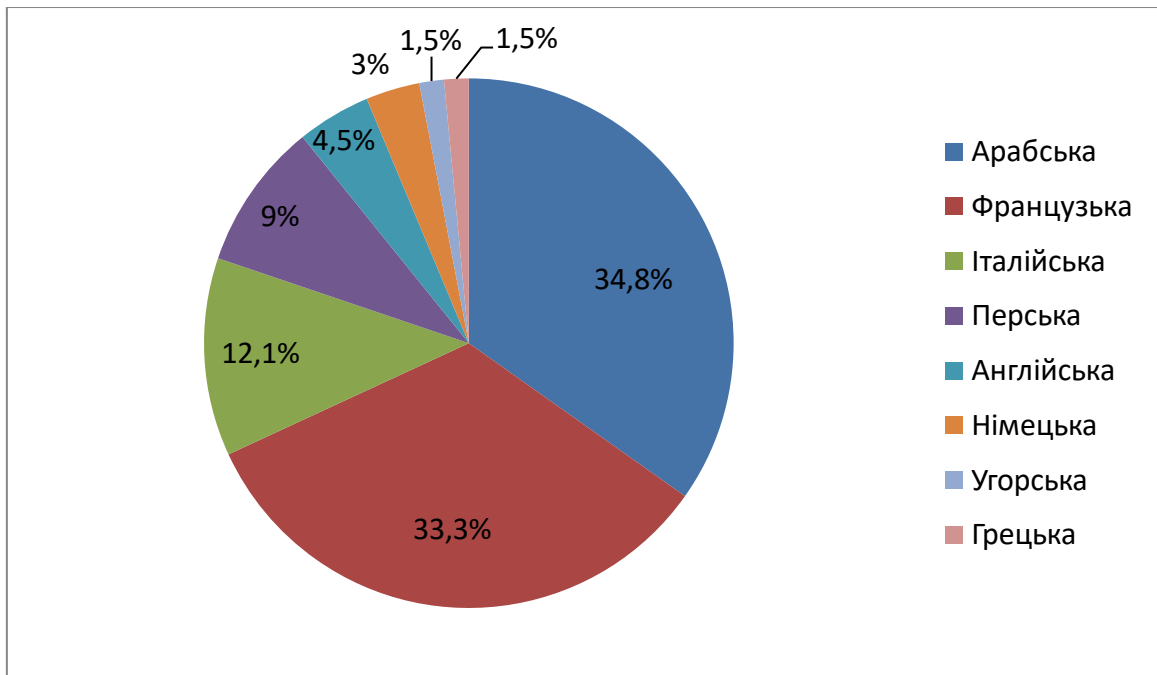
59. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України (1999): <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=548-14&p=1143970339900570#Text>
60. Стрелковский, Г. М. (1979). *Теория и практика военного перевода: немецкий язык*. М.: Воениздат.
61. Судзиловский, Г. А. (Ред.) (1968). *Англо-русский военный словарь: ок. 50 000 терминов*. М.: Воениздат
62. Судзиловский, Г. А. (1973). *Сленг – что это такое?* М.: Воениздат, 1973.
63. Ульянова, Н. В. (2009). Военный текст как объект профессионально-ориентированного иноязычного чтения. *Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки*, (2).
64. Ульянова, У. А. (2020). Композиционные особенности электронных военно-информационных тестов. *Вестник Томского государственного педагогического университета*, (5 (211)).
65. Федоров А. В. (2002) *Основы общей теории перевода*. – М.: Филология.
66. Шаталова, Л. С., & Шаталова, Н. С. (2018). Когнитивно-дискурсивные характеристики текстов информативно-аналитических жанров военной речи. *Мир науки, культуры, образования*, (2 (69)).
67. Шевчук, В. Н. (1985). Военно-терминологическая система в статике и динамике. (*Дис. докт. филолог. наук*).
68. Швейцер, А. Д. (1988). *Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты*.
69. Юндіна, О. В. (2012). *Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі текстів військової тематики (на матеріалі іспанських та українських офіційно-ділових та художніх текстів)* (Докт.дис.) Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.

70. Янчук, С. Я. (2013). Теорія військового перекладу в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Мовні і концептуальні картини світу*, (43 (4)), 328-335.
71. Aksan, D. (1977). Köktürkçeden Bugüne Türkçede Ödünçlemeler Üzerine Bir Sözcük İstatistiği Araştırması. *Türk Dili*, 313, 344-347.
72. Aktunç, H. (2008). Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)(6. Bsk.).*İstanbul: YKY*
73. Arslan, M.(2004), Argo Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul
74. Atabay, N., Çam, A., & Özel, S. (1980). Türkçede Kısaltmalar Sorunu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 576-579
75. Bekturdiyeva, S. S. (2021). The Classification of Lexical units and military abbreviations. *International Journal of World Languages*, 1(1).
76. Bingölçe, F.(2005), Asker Argosu Sözlüğü , Alt Üst Yayınları, Ankara.
77. Bokuleva, B., Avakova, R., & Abeldayev, J. (2012). Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 441-454.
78. Buran, A. (2008). “Yabancı Diller Karşısında Türkçe”. Makaleler. (M.D. Erdem, Ed.) (E. Alkaya, S. K. Yalçın, M. Şengül, Haz.). Turkish Studies Publication, 5, (s. 165-169).
79. Çobanlı, Cem (2001), Kısaltmalar ve Kısa Adlar Sözlüğü, İstanbul: Dharma Yayınları.
80. Çobanoğlu, Ö. (2005). BAL-TAM Türklük Bilgisi. Prizren, Sayı: 3, 232-237
81. Devellioğlu, Ferit (1945), Türk Argosu, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul
82. Duran, Ö. S.(2021) Codex Cumanicus ve Kazan-tatar Türkçesinin ortak söz varlığında askeri ve siyasi terminoloji üzerine bir değerlendirme.. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 49-64.
83. Durmuş, E. (2020). ESKİ TÜRKLERDE ASKERİ YAPI. Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 87-102. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/issue/55675/743818>

84. Eker, S. (2006a). Sü ve sü ile yapılan tarihî askerî terimler üzerine disiplinlerarası bir inceleme. *Türkbilig*, (12), 104-133. Çe po6ota 2006a
85. Eker, S. (2006 b). Subay, Astsubay; Er, Erat/Erbaş Terimleri Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 658, 327-340.
86. Göker D. (2018.) Jeomanyetik Fırtınaların Pilotların Kognitif Durumlarına Etkileri Üzerine Hipotez. *Savunma Bilimleri Dergisi* (2018), 17 (2), 115-138
87. İnce, S. (2020). TÜRKÇE SÖZLÜK'TE ASKERLİK ALANINDAKİ ALINTI TERİMLER ÜZERİNE . Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi , 5 (1) , 1-32 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/stad/issue/64242/585467>
88. Kahraman, F. (2018). Sü ne demek. *Cambaz*. Retrieved from: <https://www.cambaz.org/su-ne-demek/>
89. Karaca, S. (2017) Başka Dillerde Kısaltmalar, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
90. Kılıç, O. (2020) OĞUZ GRUBU TÜRK YAZI DİLLERİNDE ASKERİ TERİMLER VE KAVRAMLAR (RÜTBE, BİRLİK ADLARI, ÇAĞDAŞ SİLAHLAR). *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 52-63.
91. Kiraz, T. Ö., & Yaman, M. (2006). Asker kişilere tebligat. *TBB Dergisi/*
92. Koçote, I., & Smirnova, T. (2016). Aspects of military-related text translation from English into Latvian. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 231,
93. Maksudi, S. (2017). TÜRK HUKUKU TARİHİ (F. Gedikli, A. Yörük and M. Kalıpçı, Trans.) . İstanbul Hukuk Mecmuası , Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı (60. Ölüm Yıldönümü Vesilesiyle) , 711-833 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ihm/issue/57394/814142>
94. Resmî Gazete, Yönetmelik, Millî Savunma Bakanlığında (2016), Retrieved from: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160408-9.htm>
95. Rogers, M. (2015). *Specialized translation. Shedding the 'non-literary' tag*. India: Palgrave Macmillan.

96. Sezgin O. (2013), *Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Strategileri dergisi*, 25
97. Şit M. (2018) .Macroeconomic Effects of Defense Expenditures in Turkey. *Savunma Bilimleri Dergisi* (2018), 17 (2),93-114.
98. Taş, H. (2001). Erzurum ağzı ve argo. *Milli Folklor*, 70-77.
99. Tok, Z. (2019). Uluslararası kısaltmaların Türkçeye çevirisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), 15-23.
100. Tunç, G. (2008). Askerliğe ilişkin argo ifadelerdeki metaforik yapı. *Milli Folklor*, 78, 105-108.
101. Turan, F. (2018). Eski Türkçeden Orta Türkçeye Askeri Rütbe ve Unvanlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58(1), 155-173.
102. Türk Silahlı Kuvvetleri İç hizmet Yönetmeliği (2018). Retrieved from: <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=5905&mevzuatTur=Kuru mVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>
103. Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı sağlık yeteneği Yönetmeliği (2016). Retrieved from: https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/basin/saglik_2017.pdf
104. Yıldız, H. (2010a). SÖZLÜ KÜLTÜR MALZEMESİ OLARAK TÜRKÇEDE ASKERLİK JARGONU. *Millî Folklor*, 22(88).
105. Yıldız, H. (2010b). Türk Dilinde Kısaltmalar Üzerine Bir İnceleme: Uzun Lafın Kısası. *Müjgân Cunbur Armağanı*, 259-282.
106. Yıldız, N. (2002). Askeri Okul Argosu, Türk Kültüründe Argo. Sota Yayınları.
107. Zeylek, Ö. (2016). *Usûl ü Fenn-i Harb" transkripsiyon-askerî terimlerin incelenmesi ve sözlüğü* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

ДОДАТКИ

Кількість іноземних запозичень у турецьких військових текстах

Турецько-український словник запозиченої військової термінології

- abluka* – (іт.) блокада,
amiral – (фр.) адмірал,
apolet – (фр.) погони,
asker – (ар.) солдат,
batarya – (іт.) батарея, військовий підрозділ,
bazooka – (фр.) базука,
bombardıman – (фр.) бомбардування,
cephane – (пер.) боєприпаси,
cephes – (ар.) фронт,
debbo – (фр.) склад військових товарів,
destek – (ар.) підтримка, допомога або захист, що надається підрозділу,
filo – (іт.) флот,
füzesavar – (фр.) протиракетний,
gambot – (англ.) канонерський човен,
garnizon – (фр.) гарнізон,
general – (нім.) генерал,
grup – (фр.) військова група,
harekât – (ар.) операція,
harp – (ар.) війна,
havan – (пер.) міномет,
hücumbot – (ар.) ракетний катер,
Inzibat – (ар.) військова поліція,
istihkâm – (ар.) військова інженерія,
Jandarma – (іт.) жандармерія,
kaput – (фр.) солдатське пальто, шинель,

karabina – (іт.) карабін, гвинтівка або рушниця зі зменшеною довжиною ствола,
karargâh – (ар.) штаб-квартира,
kazamat – (фр.) укриття, збудоване для захисту від гаубиць і бомб, траншея,
kita – (ар.) військовий підрозділ,
komando – (фр.) командос, загальний термін, яким позначаються спеціально підготовлені військовослужбовці та військові формування,
korvet – (фр.) корвет, клас багатоцільових військових кораблів ближньої морської зони,
kruvazör – (фр.) крейсер, вид великих військових кораблів,
kumandan – (фр.) командир,
kumanya – (іт.) припаси,
kuvvet – (ар.) збройні сили країни,
manevra – (іт.) маневр,
manga – (нім.) військовий загін, що складається з 9–11 осіб,
mareşal – (фр.) маршал,
marş – (фр.) команда “кроком руш”,
mayın – (англ.) міна,
mekanize – (фр.) механізований,
menzil – (ар.) далекобійність,
mevzi – (ар.) позиція,
mitralyöz – (фр.) кулемет Гатлінга,
motorize – (фр.) моторизований,
muharebe – (ар.) битва,
muharip – (ар.) воїн,
muhrip – (ар.) есмінець, тип військового корабля,
muvazzaf – (ар.) офіцери та унтер-офіцери на чергуванні та рядові, які проходять військову службу,

müfreze – (ар.) загін, група, яка була тимчасово утворена з невеликих підрозділів, не пов'язаних з певною організацією, з метою виконання різних військових обов'язків та служби,

mütareke – (ар.) перемир'я,

namlu – (пер.) ствол,

palaska – (уг.) ремінь з кишенями для зберігання куль або стрічки для носіння боєприпасів,

piyade – (пер.) піхота,

sakuleta – (гр.) снаряд зроблений шляхом заповнення цвяхами, болтами та іншими матеріалами,

salvo – (іт.) залп, шквал вогню,

siper – (пер.) траншея,

şarapnel – (фр.) шрапнель,

tabya – (ар.) редут, укриття,

taktik – (фр.) тактика,

talimat – (ар.) директива, інструкція,

tank – (фр.) танк,

tayın – (ар.) раціон, солдатський хліб,

tezkere – (ар.) документ, що підтверджує припинення військової служби,

tim – (англ.) бригада,

yaver – (пер.) ад'ютант.